

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет магістерської підготовки
Кафедра екології та охорони довкілля

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: Рекреаційний потенціал Тернопільської області як передумова
розвитку еколого-орієнтованої діяльності

Виконав студент 2 курсу групи МЕБ-19
спеціальності 101-Екологія
Демчук Дмитро В'ячеславович

Керівник к. геогр. н., доцент
Нагаєва Світлана Павлівна

Рецензент к. геогр. н., доцент
Сербов Микола Георгійович

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет магістерської підготовки

Кафедра екології та охорони довкілля

Рівень вищої освіти магістр

Спеціальність 101-Екологія

Освітньо-наукова програма Екологічна безпека

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри екології та охорони довкілля

Сафранов Т.А.

« 15 » березня 2021 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

Демчуку Дмитру В'ячеславовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Рекреаційний потенціал Тернопільської області як передумова розвитку еколого-орієнтованої діяльності

Керівник роботи Нагаєва Світлана Павлівна, к.геогр.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від "23" лютого 2021 року № 16"С" п.п.-09

2. Строк подання студентом роботи 11 травня 2021 року

3. Вихідні дані до роботи: характеристики кліматичних умов, показники та запаси мінеральних вод, структура природно-заповідного фонду, статистичні дані відвідування туристів за 2020 рік

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1. Характеристика природних умов Тернопільської області.

2. Основні екологічні проблеми Тернопільської області.

3. Комплексна оцінка туристично-рекреаційного потенціалу Тернопільської області.

4. Природно-заповідний фонд як основа розвитку екологічного туризму.

5. Перспективи розвитку екологічно-орієнтованих видів туризму.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):

1. Структура мережі природно-заповідного фонду Тернопільської області за кількістю.

2. Структура мережі природно-заповідного фонду Тернопільської області за площею.

3. Карта схема рекреаційного районування Тернопільської області для розвитку екологічно-орієнтованих видів туризму

4. Рисунок туристичні ресурси Тернопільської області

5. Рисунок динаміка зміни кількості туристів що відвідали Тернопільську область за 2016-2019 рр.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
	<i>немає</i>		

7. Дата видачі завдання 15 березня 2021 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Термін виконання етапів кваліфікаційної роботи магістра	Оцінка виконання етапу	
			у %	за 4-х бальною шкалою
1	<i>Характеристика природних умов Тернопільської області. Дослідження основних екологічних проблем області.</i>	15.03.2021-	85	4 <i>(добре)</i>
		21.03.2021-		
2	<i>Комплексна оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу Тернопільської області.</i>	22.03.2021-	84	4 <i>(добре)</i>
		31.03.2021-		
3	<i>Оцінка сучасного стану природно-заповідного фонду району досліджень.</i>	01.04.2021-	86	4 <i>(добре)</i>
		18.04.2021-		
	<i>Рубіжна атестація</i>	19.04.2021-	85	4 <i>(добре)</i>
		24.04.2021-		
4	<i>Обґрунтування перспектив розвитку еколого-орієнтованих видів туризму.</i>	25.04.2021-	93	5 <i>(відмінно)</i>
		30.04.2021-		
5	<i>Узагальнення отриманих результатів. Підготовка електронної версії кваліфікаційної роботи магістра до передачі керівнику на остаточну перевірку і підпис</i>	1.05.2021-	97	5 <i>(відмінно)</i>
		07.05.2021-		
6	<i>Підготовка заключної версії кваліфікаційної роботи магістра і презентаційного матеріалу до публічного захисту. Передача на процедуру встановлення ступеня оригінальності і відсутності ознак плагіату. Складення керівником протоколу, висновку та авторського договору про розміщення кваліфікаційної роботи магістра в репозитарії.</i>	08.05.2021-	95	5 <i>(відмінно)</i>
		11.05.2021-		
	Інтегральна оцінка виконання етапів календарного плану (як середня по етапам)		90,0	

(до десятих)

Студент

Керівник роботи

Демчук Д.В.
(прізвище та ініціали)

Нагаєва С.П.
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Рекреаційний потенціал Тернопільської області як передумова розвитку еколого-орієнтованої діяльності. Д. В. Демчук

Актуальність роботи. Дослідження та оцінка природно-рекреаційних, історико-культурних, курортно-санаторних ресурсів, об'єктів інфраструктури має важливе значення для формування та розвитку екологічно-орієнтованих видів туризму в Тернопільській області: екологічного, сільського, культурного, лікувально-оздоровчого.

Метою роботи є аналіз та комплексна оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу Тернопільської області.

Задачі дослідження: В цілому оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів області є найважливішим механізмом управління сталим розвитком туризму, контролю за соціальними, екологічними та економічними наслідками туристичної діяльності, оптимізації просторової та господарської організації територіальних рекреаційно-туристичних комплексів.

Об'єкт дослідження – рекреаційно-туристичний потенціал Тернопільської області, а предметом дослідження є оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу.

Методи дослідження. Комплексна оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу.

Результати дослідження. До складу природно-заповідного фонду Тернопільської області входить 643 природних об'єктів і комплексів загальною площею 13536,3599 га. При площі Тернопільської області 13,8 тис. кв. км, показник заповідності складає 8,92 %. Історико-культурні ресурси в області функціонують 9 санаторно-курортних закладів та закладів відпочинку (0,6% усіх санаторно-курортних закладів в Україні): 7 санаторіїв (у тому 4 - дитячих), і 2 бази відпочинку. Оскільки за 3-х бальною шкалою методики значення коефіцієнту рекреаційної цінності ($K_p = 1,7$) близьке до 2 балів, то умови для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності на території Тернопільської області є посередніми.

Рекомендації щодо використання отриманих результатів роботи з зазначенням галузі застосування. Результати досліджень рекреаційного потенціалу Тернопільської області можуть бути використані для розвитку перспектив еколого-туристичної діяльності.

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, п'яти розділів, висновків, переліку посилань (31 найменування) і додатків. Робота містить 9 таблиць, 5 рисунків. Загальний обсяг роботи 92 сторінок.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, національний природний парк, рекреаційно-туристичний потенціал, історико культурні ресурси, лікувально-оздоровчий туризм.

SUMMARY

Recreational Potential of Ternopil Oblast as a Prerequisite for the Development of Environmentally Oriented Activities. D. Demchuk

Relevance of work. Research and evaluation of natural and recreational, historical and cultural, resort and sanatorium resources, infrastructure facilities is important for the formation and development of ecologically oriented types of tourism in the Ternopil region: ecological, rural, cultural, health and wellness.

The purpose of the work is the analysis and comprehensive assessment of the recreational and tourist potential of Ternopil region.

Objectives of the study: In general, the assessment of recreational and tourist resources of the region is the most important mechanism for managing sustainable tourism, control over social, environmental and economic consequences of tourism, optimization of spatial and economic organization of territorial recreational and tourist complexes.

The object of the study is the recreational and tourist potential of the Ternopil region, and the subject of the study is the assessment of the recreational and tourist potential.

Research methods. Comprehensive assessment of recreational and tourist potential.

Results of the research. The nature reserve fund of Ternopil region includes 643 natural objects and complexes with a total area of 13,536.3599 hectares. With the area of Ternopil region 13.8 thousand square meters. km, the reserve is 8.92%. There are 9 sanatoriums and recreation facilities in the region (0.6% of all sanatoriums and resorts in Ukraine): 7 sanatoriums (including 4 for children), and 2 recreation centers. Since the value of the coefficient of recreational value ($K_r = 1.7$) is close to 2 points on the 3-point scale of the methodology, the conditions for the development of recreational and tourist activities in the Ternopil region are mediocre.

Recommendations for the use of the obtained results, indicating the field of application. The results of research on the recreational potential of Ternopil region can be used to develop the prospects of ecological and tourist activities.

Structure and scope of work. The work consists of an introduction, five sections, conclusions, a list of references (31 titles) and appendices. The work contains 9 tables, 5 figures. The total volume of the work is 92 pages.

Key words: nature reserve fund, national nature park, recreational and tourist potential, historical and cultural resources, medical and health tourism.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ.....	8
ВСТУП	9
1 ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДНИХ УМОВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	12
1.1 Географічне положення, рельєф	12
1.2 Кліматичні умови	15
1.3 Особливості ґрунтового покриву	17
1.4 Біорізноманіття.....	18
1.5 Характеристика водних ресурсів.....	23
1.6 Мінеральні водні ресурси.....	25
2 ОСНОВНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ	28
3 ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ	34
3.1 Структура природно-заповідного фонду Тернопільської області.....	34
3.2 Оцінка значущості мережі природно-заповідного фонду	43
4 КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНОГО-ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	46
4.1 Методика комплексної оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу регіону	46
4.2 Соціально-економічні умови та стан розвитку туризму	49
4.3 Історико-культурний потенціал.....	51
4.4 Забезпеченість санаторно-курортними заходами	52
4.5 Результати комплексної оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу Тернопільської області	54
5 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ ОБЛАСТІ.....	59
5.1 Сільський туризм	59
5.2 Історичний туризм	63
5.3 Лікувальний - оздоровчий туризм	65
5.4 Аналіз та перспективи розвитку екологічно-орієнтованих видів туризму	71
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	89
ДОДАТКИ.....	92

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ
І ТЕРМІНІВ

НПП – національний природний парк

ПЛР – природні лікувальні ресурси

НДІ – науково-дослідний інститут

ТРК – територіально-рекреаційний комплекс

МВ – мінеральні води

ПЗ – природний заповідник

ПЗФ – природно-заповідний фонд

ВСТУП

Тернопільська область має потужний рекреаційний потенціал, який у поєднанні з природними та історико-культурними ресурсами створює великі перспективи для розвитку різних сфер туристичної галузі. В цілому, природно-рекреаційний потенціал – сукупність природних, історико-культурних та соціально-економічних умов організації рекреаційної діяльності на певній території.

Рекреаційні ресурси у Тернопільській області в цілому сприятливі для відпочинку населення і представлені всіма видами: кліматичні, ландшафтні, курортологічні, ресурси поверхневих та підземних вод.

Тернопільська область займає вигідне географічне положення, характеризується сприятливими природними і кліматичними умовами, різноманітністю ландшафтних територій, багатством рослинного і тваринного світу, мінеральних вод, родючих чорноземів, широкою мережею річок.

Актуальність теми дослідження. Туристична галузь є важливою складовою розвитку держави та має вагомим значення для економіки та соціальної сфери країни. Сучасний розвиток туризму, його перетворення на суспільно-значимий соціально-економічний лад обумовлює особливу актуальність проблеми дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу для ефективної організації туристичної діяльності Тернопільської області.

Стратегічна мета розвитку туризму в Україні полягає: у створенні конкурентоздатного на внутрішньому і світовому ринках національного туристичного продукту, здатного з максимальною повнотою задовольнити потреби населення України; розширенні внутрішнього туризму і постійного зростання в'їзного туризму; у забезпеченні на цій основі комплексного розвитку туристичних центрів і курортних територій; збереженні і відтворенні природного середовища і історико-культурної спадщини.

Мета і задачі дослідження. Аналіз та комплексна оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу Тернопільської області. Для досягнення цієї мети потрібно вирішити наступні задачі: характеристика природно-ресурсного потенціалу, дослідження сучасного стану природно-заповідного фонду, аналіз історико-культурного потенціалу та забезпеченості санаторно-курортними закладами.

Об'єктом дослідження є рекреаційно-туристичний потенціал Тернопільської області, а *предметом дослідження* є оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу.

Матеріали і методи дослідження. В роботі використані дані про стан природно-заповідного фонду, інформація про об'єкти історико-культурного потенціалу, забезпеченість санаторно-курортними закладами за 2020 рік. Використана методика комплексної оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу.

Основні результати досліджень опубліковані у наступних наукових збірниках:

1. Демчук Д. В., Нагаєва С. П. Оцінка значущості мережі природно-заповідного фонду Тернопільської області. Dynamics of the Development of World Science. Abstracts of X International Scientific and Practical Conference. Vancouver, Canada 10-12 June 2020. С 367-370.

2. Демчук Д. В., Нагаєва С. П., Чернякова О.І. Територіально-рекреаційний комплекс Тернопільської області. Achievements and Prospects of Modern Scientific research. Abstracts of I International Scientific and Practical Conference. Buenos Aires, Argentina 6-8 December, 2020.

3. Демчук Д. В., Нагаєва С. П. Сучасний стан розвитку природно-заповідного фонду Тернопільської області. Sectoral Problems of Environmental Safety. Abstracts of V International scientific and practical conference of students, undergraduates and graduate students. Kharkiv, Ukraine 25 October 2019. Сторінки 92-94.

4. Демчук Д. В., Нагаєва С. П., Чернякова О.І. Оцінка природно-рекреаційного потенціалу для сталого розвитку екологічного туризму в Тернопільській області. Modernscience: problems and innovations. Abstracts of X International Scientific and Practical Conference. Stockholm, Sweden 13-15 December, 2020.

5. Демчук Д. В. Оцінка природно-рекреаційного потенціалу як основи сталого розвитку екотуристичної діяльності в Тернопільській області. Матеріали конференції молодих вчених ОДЕКУ.

6. Нагаєва С. П., Демчук Д. В. Комплексна оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу як основи розвитку екологічно-орієнтованих видів туризму в Тернопільській області.

–Таврійський науковий вісник №118. Херсон. 2020 (у друці).

1 ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДНИХ УМОВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

1.1 Географічне положення, рельєф

Тернопільська область розташована в західній частині України між $24^{\circ}44'$ і $26^{\circ}44'$ сх. д. та $48^{\circ}30'$ і $50^{\circ}16'$ пн. ш. Її крайні пункти – с. Дуляби (західний), с. Окопи (східний), с. Переморівка (північний), с. Білівці (південний). Тернопільщина межує з Рівненською, Львівською, Івано-Франківською, Чернівецькою, Хмельницькою областями України. Межі області на значному протязі природні: на сході – р. Збруч, на півдні та південному заході – р. Дністер, на північному заході – Кременецьке горбогір'я [1].

Тернопільська область належить до невеликих областей України, її площа - 13,8 тис. кв.км, що становить 2,3% від території держави [1].

Вона видовжена з півночі на південь на 195км, а із заходу на схід у середній частині – на 129км. Значна її протяжність із півночі на південь позначається на розподілі сонячної радіації по території області, зумовлює відмінності в температурному режимі в північній і південній її частинах.

Розташування області в районах панування західних вітрів впливає на формування на її території помірно континентального клімату, рослинного і тваринного світу лісостепу. А положення її в західній частині Подільської височини, недалеко від гірської системи Карпат (з південного заходу) і Поліської низовини (із півночі) визначає особливості формування природних комплексів на її території.

Географічне положення області є вигідним для господарської діяльності. Область представлена родючими ґрунтами та достатнім зволоженням, що сприяє розвитку виробництва сільськогосподарських культур. Частка сільськогосподарських угідь становить 76 %, ріллі – 62 %, у розрахунку на одного жителя припадає 1,3 га сільськогосподарських земель,

в т. ч. 0,78 га ріллі [1]. Промислове виробництво зумовлено розташуванням поблизу з індустріальним Львівсько-Волинським вугільним басейном.

В адміністративно-територіальному відношенні Тернопільська область поділяється на 17 адміністративних районів, які відрізняються за своїм географічним положенням, площею, кількістю населення, особливостями соціально-економічного розвитку.

Тернопільська область розташовується на західній частині Подільської височини. Поверхня нахилена з півночі на південь, починаючи з Подільських Товтр. Абсолютні висоти Тернопільської області коливаються від 443 метрів до 116 метрів [2].

Структура рельєфу Тернопільської області умовно поділяється:

1. Тернопільське плато – це центральна частина Тернопільщини, найбільш її рівнина частина, долини рік Серет, Гнізна, Стрипа.

2. Кременецькі гори або Кременецьке горбогір'я - північна частина Тернопільщини. Північні схили гір є більш крутими, ніж південні. Горби піднімаються на висоти до 190м. Найвищі точки горбогір'я: Бона, Божагора, Дівочі Скелі, Скелі Словацького та інші.

3. Подільське горбогір'я або Опілля – західна частина Тернопільщини.

Частина області з відносними висотами до 200 м. Тут знаходиться найвища точка області – гора Попелихи, висотою 443 м.

4. Авратинська височина пролягає між Кременецькими горами та Товтровим кряжем (Медобори), абсолютні висоти тут досягають 350 м.

5. Товтровий кряж або Медобори – частина області, що простягається від північного заходу на південний схід, у Гусятинському та частково Підволочинському районах. Характерний бар'єрний риф представлений вапняки, що піднімаються над поверхнею на висоти 50-60 м. Зустрічається карст.

6. Придністровська рівнина - у південній частині Тернопільщини, та є її найнижчою ділянкою. Вся розділена долинами рік. Виражений карстовий рельєф.

7. Мале Полісся - північно-західна частина Тернопільщини. Абсолютні висоти коливаються від 210 до 250 м. Рельєф плоский. Річки цього регіону у більшій частині заболочені, помітний вплив льодовиків на формування місцевого рельєфу [2].

Тернопільська область розташована на Волино-Подільській плиті Східноєвропейської платформи. У глиб на 1500-3000м простягається докембрійський кристалічний фундамент. Зверху над ним пролягають осадові породи. Найдавнішими відкладами, які виходять на поверхню області, є породи верхнього силуру (у долині Дністра, нижче по течії від села Дністрове до Збруча). Вони представлені доломітами, доломітовими мергелями, вапняками, аргілітами і алевролітами. Девонські породи залягають на силурійських породах і зустрічаються на захід від села Дністрове в долині Дністра, а також у долинах його приток (Золотої Липи, Стрипи, Серету, Коропця, Нічлави). Представлені вони доломітами, вапняками, червоноколірними пісковиками, глинами та аргілітами. З періодів мезозою на Тернопільщині вихід на поверхню мають породи юри і крейди. Зокрема, породи юрського періоду зустрічаються в південно-західній частині області, а також у долинах Дністра і його приток (Золотої Липи та Коропця). Вони представлені глинами, аргілітами, пісковиками, доломітами, вапняками і конгломератами. Породи ж крейдової системи найпоширеніші в Малому Поліссі, а також у долинах річок басейну Прип'яті, Золотої Липи, Коропця, верхів'їв Серету і Стрипи. Це - вапняки, пісковики, мергелі, писальна крейда та крейдоподібні вапняки і мергелі. Найбільшу площу Тернопільської області покривають породи кайнозою. Представлені породи з усіх його періодів. Породи палеогену не мають значної товщини і залягають у долинах Вілії та Горині. Це - піски, пісковики і мергелі.

Найпоширенішими відкладами у Тернопільській області є породи нижнього неогену. Вони представлені пісками, глинами, пісковиками, вапняками, гіпсами, мергелями і бурим вугіллям [2].

Розташування Тернопільщини на Східно-Європейській платформі зумовило залягання тут корисних копалин осадового походження. На Тернопільщині розвідано більш 300 родовищ корисних копалин. Найбільші представники груп - вапняки, крейда, гіпс, глини, мергелі, піски та пісковики, доламіти, гравійногалечникові матеріали тощо [2]. Вони залягають по всій території області і є сировиною для виробництва будівельних матеріалів, з чим і пов'язана структура господарського комплексу області.

1.2 Кліматичні умови

Клімат Тернопільської області помірно континентальний із теплим літом, м'якою зимою і достатньою кількістю опадів.

Він сформувався під впливом різноманітних чинників. Головним із них є географічна широта, з якою пов'язана висота сонця над горизонтом і величина сонячної радіації, що надходить на поверхню області. Висота сонця над горизонтом на території Тернопільської області в червні в полудень досягає 63-65°, у грудні – 17-19°, а в дні рівнодення – 40-42°. Тривалість дня коливається від 8 до 16,5 год [3].

Неоднакові показники висоти сонця над горизонтом та зміни хмарності упродовж року впливають на зміну денної сонячної радіації від 130 кал/см² у грудні до 532 кал/см² у червні, досягаючи за рік 40 ккал/см².

Середньорічна температура повітря коливається від 6,9°C у центральній частині області до 7,4°C на півночі і півдні. Найтепліший місяць - липень, найхолодніший – січень. Улітку середні температури найвищі в південній частині області (18,8°C), а найнижчі – у центральній і західній

частинах ($18,0^{\circ}\text{C}$ – $18,5^{\circ}\text{C}$). У січні температури повітря в центральній частині дещо нижчі ($-5,4^{\circ}\text{C}$) від температур в інших частинах області ($-4,5$ – -5°C).

Найвища температура у Тернополі спостерігалась 18 липня 2007 р. – до $+38^{\circ}\text{C}$. Найнижча зафіксована температура у Тернополі становила -34°C [4].

Такі відмінності у величинах температур пояснюються особливостями рельєфу. Найнижчі показники температур повітря в центральній частині області значною мірою визначаються тим, що це найбільш підвищена, безліса частина височини.

Вторгнення на територію області континентальних мас повітря призводить до значних коливань температури в усі пори року. Влітку температура може підніматися до $+37^{\circ}\text{C}$, а взимку – опускатися до -34°C . Відмінності в розподілі тепла на території області мають важливе значення для особливостей розвитку сільськогосподарських культур. Особливо важливі показники суми температур за період із середньодобовими температурами, вищими від 10°C , коли складаються сприятливі умови для розвитку сільськогосподарських культур. Вони найвищі на півдні області (2600°), дещо нижчі на півночі (2565°) і найнижчі в центральній частині (2470°) [3].

На території області випадає достатня кількість опадів ($550-700$ мм за рік). Найбільше їх на заході і на північному заході, найменше – на південному сході. Найбільша кількість опадів випадає влітку, найменша – взимку. У літній період часто відмічаються інтенсивні зливи, нерідко – грози, а іноді – град. Сніговий покрив утворюється в другій половині грудня і тримається, як правило, до першої декади березня. Товщина його незначна ($8-10$ см). У другій половині зими нерідко бувають завірюхи, ожеледиця. Упродовж року на території області переважають північно-західні та північно-східні вітри, улітку переважають північно-східні. Швидкість вітру

коливається в середньому від 4,5 до 6,0 м/сек. Сильні вітри (понад 11 м/сек) дмуть рідко, найчастіше взимку і навесні [3].

1.3 Особливості ґрунтового покриву

Основну роль у ґрунтоутворенні Тернопільській області відіграють ліси, лісоподібні суглинки, вапняки, глини, алювіальні відклади [2].

Найбільш виражені лісостепові опідзолені ґрунти Тернопільської області – це чорноземи, світло-сірі, сірі лісові та темно сірі. На них припадає близько 72% ґрунтів усієї області[1]. З вище перелічених найбільш поширені – чорноземи опідзолені. Розлягаються вони у долинах рік Стрипа і Серет та на пологих схилах горбогір'їв. Глибина гумусового шару – 83-90 см, вміст гумусу у верхньому горизонті – 3,6-3,9 % [5] .

У північній, західній і південно-західних частинах Тернопільщини переважають світло-сірі й сірі лісові ґрунти. Їх формуванню сприяли широколисті ліси на карбонатних та лісових породах. Відсутній елювіальний горизонт, через слабо виражений підзолосний процес ґрунтоутворення. Об'єм перегною у гумусовому горизонті 2,9-3,1 %. В цих районах є потреба у внесенні невеликої кількості вапна у ґрунти. У цих же районах можна зустріти темно-сірі лісові опідзолені ґрунти, які займають занижені ділянки, схили. Формувались темно-сірі ґрунти на лісових породах.

Глибина залягання карбонітів – 120-140см, глибина залягання гумусового шару – 30-35 см., а вміст гумусу складає 3,5-4 % [5].

Характерними для таких ґрунтів є процеси реградації. Дослідження та оцінка екологічного стану агроландшафтів Тернопільської області Національним університетом біоресурсів і природокористування України показали, що найвище значення узагальненого видового різноманіття має Бережанський район. За величиною коефіцієнта екологічної стабільності є середньо стабільною територією, а за співвідношенням питомої ваги угідь має критичний стан агроландшафтів. Монастирський та Шумський райони,

які належать до слабо стабільних територій. Кризовий стан агроландшафтів у Збараському районі [5].

Загальну характеристику стану родючості ґрунтів можна оцінити за еколого-агрохімічним балом. Такий бал земельної ділянки враховує не лише наявність у ґрунті поживних речовин, важких металів, пестицидів та радіонуклідів, але й їх змитість, кислотність та інші фізикохімічні властивості, які впливають на родючість ґрунту. Середньозважений бал паспортизованих земель становить по області 39. Найкращі землі у Підволочиському районі (66), Ланівецькому (66), Тернопільському (62), де залягають найбагатші ґрунти області – це чорноземи глибокі малогумусні, чорноземи реградовані, чорноземи опідзолені та невелика частка темно-сірих опідзолених. У цих районах, в середньому, близько 70 % ґрунтів середньої і підвищеної якості та 1% високої якості.

Найнижчий бал мають землі Монастирисьького району (46), Борщівського (49), Підгаєцького (50), де переважаючими ґрунтами є ясно- та сірі опідзолені і дернові різного ступеня змитості та оглеєності. Ці землі відносяться, в основному, до низької та дуже низької якості.

Найбільший відсоток площ займають землі середньої якості – 308,4 тис. га (58,53 %), землі високої якості – 195,5 тис.га (37,1 %) і землі низької якості 23,0 тис.га (4,37 %) [1]. В період весняних повеней ґрунтовими водами підтоплюється 1661,9 км² території, що складає 12,4 % від загальної площі області [6].

1.4 Біорізноманіття

Тернопільщина відноситься до областей України з малою площею лісів відносно загальної площі області. У період з 2012 по 2016 роки відсотковий показник залісненості області складає 14,6 % [2]. Згідно даних Головного управління Держгеокадастру у Тернопільській області площа земель

лісогосподарського призначення, станом на 1 січня 2017 р. становила 201,7 тис. га, 188,4 тис.га – землі вкриті лісовою рослинністю [1].

Ліси на Тернопільщині розташовані нерівномірно, в загальному поділяються на ліси північних, північно-західних районів області та південних районів. Лісистість на півночі області складає десь 20-25%, на півдні 14-18% [7]. В більшості ліси проростають у долинах рік Стрипа, Коропець, Серет, Дністре, Збруч та на схилах Бережанського горбогір'я, Кременецьких гір та Медоборів. Ліси на цих територіях мають обмежене експлуатаційне значення.

На сьогодні 148 тис.га лісів області, що складає 83% від їх загальної кількості перебувають у постійному користуванні шести держпідприємств Тернопільського обласного управління лісового та мисливського господарства, 23,5 тис.га перебувають у користуванні агролісогосподарських підприємств.

За характером виконуваних функцій ліси Тернопільщини поділяються на:

- ліси природоохоронного, наукового та історико-культурного призначення 42,8 тис. га, що складає 29,5 %;
- ліси рекреаційно-оздоровчого призначення 25,0 тис. га – 17,2 %;
- захисні ліси 18,1 тис. га – 12,5 %;
- експлуатаційні ліси 52, 9 тис. га – 40,8 % [7].

Тернопільська область віднесено до Західноукраїнського лісостепового лісогосподарського округу. Більша частина території області належить до Північно-західного Подільського лісогосподарського району. Західна частина (Бережанський, Монастирський і Підгаєцький райони) – до ОпільськоРостоцького лісогосподарського району, північна територія Кременецького та Щумського районів до Малополіського лісогосподарського району [7].

За останні 5 років загальна площа земель лісогосподарського призначення зросла на 0,8 тис. га. Запас деревини в лісах оцінюється в межах 32,31 млн м³. Середній запас на 1 га в лісах управління становить 223 м³. Середній приріст на 1 га вкритої лісом площі – 3,63 м³. Середній вік деревостанів – 62 роки; відбувається поступове старіння лісів, що впливає на їх санітарний стан [7].

В Тернопільській області багато штучних лісів за рахунок лісовідновленням на зрубках, реконструкції малоцінних насаджень, лісорозведення на малопродуктивних сільськогосподарських землях.

Тернопільська область багата рослинним різноманіттям. В області налічується понад 1100 видів вищих спорових і насінневих рослин, які належать до 100 родин і 500 родів [8]. На різноманіття рослинного світу області значно вплинуло її географічне положення. Рівнинні плато сходу Тернопільщини колись були вкриті лучно-степовою рослинністю та багаті карбонатними чорноземами, яка на наш час вже не збереглась. З активним розвитком сільського господарства, землі були розорані під поля або використані для інших потреб людини. Невелика кількість степових ділянок збереглась до нашого часу на схилах горбів та балок. Західні райони області багаті опідзоленими чорноземами, де за період формування сучасного рослинного світу розвивались ліси. У долина річок Іква, Стрила, Вілія, Серет, Стрипа, лівому притоку Дніпра розташовуються заплавні луки. Суходільні луки розмішуються на верхніх рівнинах та схилах ярів та балок.

Болотна рослинність в області зосереджена у долинах річок Іква, Ілловіця, Понура та інших, що протікають на півночі області.

В області налічується багато реліктових та ендемічних видів. До реліктових належать: осока низька, бруслина карликова, плющ звичайний, волошка Маршала, сеслерія Гейфлера та ін. Ендемічні рослини області: заяча конюшина Шиверека, гвоздика Андржійовського, вівсюнець пустельний, самосил передгірний та ін.

До Європейського червоного списку, з рослин, що зростають на території Тернопільської області, занесено наступні:

1. Відкашник осотоподібний (*Carlina cirsioides* Klok.)
2. ЖовтозілляБессера (*Senecio besseranus* Minder.)
3. ЗіноватьБлоцького, рокитничокБлоцького (*Chamaecytisus blockianus*.)
4. Зіновать подільська, рокитничок подільський (*Chamaecytisus podolicus* (Blockki)
5. Очиток застарілий (*Sedum antiquum* Omelcz. et Zaverusha)
6. Шавлія кременецька (*Salvia cremenecensis* Bess.)
7. Шивереція подільська (*Schivereckia podolika* Andr.)
8. Шолудивник високий (*Pedicularis exaltata* Bess.) [9].

На землях Тернопільської області зростає 127 видів вищих судинних рослин, яких занесено до Червоної книги України та 138 видів рослин, що є регіонально рідкісними, та 22 рослинних угруповань занесено до Зеленої книги України [9].

На Тернопільщині мешкають степові та лісові види тварин.

В області водяться: 412 видів хребетних, зокрема: 45 видів риби, 11 — земноводних, близько 283 — птахів, 62 — ссавців, 10 — рептилій. Також не виключення зустріти тварин, що водяться у Карпатах або Поліссі - куниця лісова і кам'яна, заєць, білка, дикий кабан, рись, вовк, рябчик, тетерев, куріпка. Тернопільська область знаходиться у правобережній природній зоні України, для якої характерні дрозди, перегузня, сліпак подільський, ховрах крапчастий, шуліка рудий. На сьогоднішній день ці види можна побачити на Тернопільщині лише сезонно (перельоти тощо) [8].

Для південної області притаманні представники видів фауни Карпат та степу: горностай, ласка, дикий кіт, дикий кабан, рябчик, орел-сапсан, снігур, кедрівка, козуля, олень, заєць, сіра і степова полівки, тхір, жайворонки, перепел [8]. Представниками фауни водного світу є коропи, карасі, лини, окуні, соми, щуки, у меншій кількості підуста, головня, морени, мінога, в'язь,

вирезуба, карася золотистого та дикої форми сазана. На ставках можна побачити видру, бобра, ондатру. Представники пернатих - качки, нирки, кулики, лиски, водяні курочки, значно збільшилась чисельність лебедя-шипуну. Багато тварин знищено при постійному полюванні на них, в зв'язку з тим, що діяла недосконала система полювання по дозволах. У 1960-х роках зникли дрозди, які були у Кременецькому районі в 1937 р., немає рябчиків у Шумському районі. До ендемічних видів належать плямистий ховрах, мала кутора, чагарникова полівка [8].

Із представників флори області до Червоної книги України занесені: лелека чорний, тхір степовий, широковоух звичайний, пугач, орлан-білохвіст, кіт лісовий, беркут, кутора мала, скопа, полоз лісовий, мідянка. Хочеться відмітити, що збільшується чисельність популяцій міноги української, стерляді, вирезуба, жовтої чаплі, косарика, коровайка, черні білоокої, крохаля довгоносого, луні польової, змієїда, підорлика великого, деркача, сови, сипухи, сорокопуда, дрозда, горностає, тхіра степового, видри [9].

1.5 Характеристика водних ресурсів

Основна частина водозабезпечення населення та галузей господарства Тернопільської області припадає на поверхневі води, а саме річки. У області сформована густа річкова мережа. Загальна кількість річок, що протікають на території області понад 1400 [4]. Загальна їх довжина - 6066 км, 26 водосховищ загальною площею водного дзеркала 3579 га, об'ємом води 81,2 млн. м³ і 886 ставків, площа водного дзеркала яких у сімі скаладе 5627 га., а об'єм води - 58,8 млн. м³ [4]. Річки Тернопільської області відносяться до двох басейнів: Дністра (80 %) і Дніпра (20 %).

Водні ресурси області представлені поверхневими та підземними водами.

Прогнозні запаси підземних вод оцінюються в 593 млн.м³ , затверджені – 122 млн.м³ . Для забору води пробурено 3500 свердловин, облаштовано 75000 колодязів[4]. Всі питні потреби населення області забезпечуються підземною водою.

За водозабезпеченістю Тернопільщина посідає 15 місце з усіх областей України. В залежності від водності року на одного громадянина припадає у середньому 1,3 тис. м³ [6].

Більше 120 річок області мають довжину понад 10 км. Найбільша річка Тернопільщини – Дністер, до середніх можна віднести річки: Збруч, Іква, Серет та Горинь. Всі річки загальнодержавного значення, 80 % річок області протікають в меридіональному напрямі, згідно нахилу території Тернопільської області.

Тип живлення річок області – змішаний: влітку дощові води, взимку – снігові та на протязі усього року – підземні. Загальний стік у відсотковому відношенні на 70 % складає – атмосферні опади на 30 % - підземні води. Найвищі рівні води у ріках області спостерігаються в залежності від періоду року, навесні - після танення снігу та на початку літа, коли в області спостерігається період зливів. У період повенів рівень води у річках за добу

може підійматися на позначки від 10 до 50 см [4]. Межень, тобто найнижчий рівень води річках спостерігається в період, коли рівень опадів мінімальний, це кінець літа початок осені та січні-лютому.

Найбільші річки Тернопільської області – Дністер, Золота Липа, Стрипа, Нічлава, Серет, Збруч.

Річка Дністер умовно є природною межею між Тернопільською областю та сусідніми – Івано-Франківською та Чернівецькою. Загальна довжина річки в межах області складає 215 км. Рівень води піднімається до максимальних показників під час літній повені та навесні, після танення снігів у Карпатах.

Річка Золота Липа має довжину 85км. Протікає на заході Тернопільської області. Річка Стрипа – це приток Дністра довжиною 147 км. Напрямок річки з півночі на південь. Витікає Стрипа з під Зборова, з місця де зливаються чотири потоки – Стрипа Ілічівська, Стрипа Вовчовецька, Стрипа Коршилівська і Східна Стрипа.

Стік р. Нічлава формується на території області. Довжина річки складає 83 км. Нічлава належить до малих річок України, тому для неї типовим є такий режим: зимова межень, весняний паводок, літня межень, що переривається невисокими паводками, осіннє підняття води [4].

Річка Серет є однією з найдовших притоків Дністра в області. Довжина річки складає 242 км. Площа басейну – 3,9 тис. км². Річка протікає через два з чотирьох найбільших міст області – Тернопіль та Чортків.

Річка Збруч є умовним природним розмежуванням Тернопільської області з Хмельницькою. Довжина її складає 244 км.

Водні ресурси Тернопільської області використовуються для питного, промислового та господарського водопостачання, комунально-побутових потреб, енергетики, рекреаційних та курортних цілей.

На території Тернопільської області працює 12 малих ГЕС загальною потужністю 10,793МВт. Найбільшими виробниками електроенергії є

Касперівська ГЕС, яка використовує водні ресурси водосховища площею 284га; Скородинська ГЕС – використовує водосховище площею 140га та БільчеЗолотецька ГЕС – використовує водосховище площею 74 га [4].

1.6 Мінеральні водні ресурси

Тернопільська область в геоструктурному відношенні розташована в межах Волино-Подільського артезіанського басейну. Основні водоносні горизонти підземних питних і технічних вод приурочені в Тернопільській області приурочені до відкладів міоцену, девону та силуру, які представлені окременілими вапняками, аргілітами, пісковиками, а також до пісковиків поліської світи протерозою. За звітний період приросту балансових експлуатаційних запасів в області не було [10].

На багатьох родовищах корисних копалин неякісно проводяться розкривні роботи. Родючий шар ґрунту не знімається, або знімається не на повну потужність, переміщується у відвали разом з підстилаючими породами, а на родовищах цегельної сировини йде у виробництво цегли.

Надрокористувачами незадовільно ведеться робота по поверненню відпрацьованих земель. Мають місце відхилення від існуючого порядку відведення й обліку земельних ділянок для розробки надр. Відведені земельні ділянки дуже часто не відмежовані на місцевості, що створює передумови для самовільного захоплення земель. В багатьох випадках при розробці надр просування фронту робіт стало неможливим, оскільки в межах затверджених гірничих відводів розпайовано землі та видано Державні акти на право постійного користування землею. [10]

Всього станом на 01.01.2018 на території Тернопільської області розвідано і взято на облік балансові експлуатаційні запаси підземних мінеральних вод, які затверджені в ДКЗ СРСР, УТКЗ, ДКЗ України по 6

родовищах, що включають 7 ділянок мінеральних підземних вод, з них розроблялись 3 ділянки, не розроблялись 4. Балансові експлуатаційні запаси розвіданих родовищ складають 2748,000 м³/добу за сумою категорій А+В+С1. Мінеральні води, що розробляються, відносяться до типу сульфідних, бромних, з підвищеним вмістом органічних речовин, а також природно-столових. Балансові експлуатаційні запаси мінеральних лікувальних вод становлять 470,000 м³/добу за сумою категорій А+В+С1; природно-столових – 2278,000 м³/добу за сумою категорій А+В+С1. Величина видобутку у 2017 році склала 18,995 м³/добу, використано: на лікувальні цілі (санаторії, профілакторії) - 9,589 м³/добу, на розлив для лікувального пиття – 1,987 м³/добу, на виготовлення напоїв та промисловий розлив – 7,419 м³/добу [4].

Загальна кількість неосвоєних запасів становить 2411,500 м³/добу.

На території Тернопільської області розташоване Ново-Збручанське родовище, яке згідно з постановою Кабінету Міністрів України №456 від 7 березня 2000 р. віднесено до категорії унікальних підземних мінеральних вод.

Так як експлуатаційні запаси підземних мінеральних вод Тернопільської області використовуються лише на 1,45%, то можна вважати, що всі неосвоєні експлуатаційні, а також оцінені запаси, що не пройшли державну експертизу, є перспективними на подальше використання. Перспективними для розробки є неосвоєні запаси категорій А+В родовища Конопківське (ділянка Конопківська 2) з запасами –19,500 м³/добу [4].

Тернопільщина не займає провідного місця в Україні за кількістю та різноманітністю мінеральних вод, але тут протягом останніх десятиліть відкриті і використовуються лікувальні мінеральні води декількох різновидностей: мінеральні води типу „Моршин”, „Нафтуса” (аналогічні Трускавецьким водам), „Друскінінкай”, сульфідні води, води високої

мінералізації, придатні для використання в бальнеологічних цілях. Вивчені запаси мінеральних вод типу „Нафтуса” смт. Гусятин, загальні прогнозні ресурси вод типу „Нафтуса” складають 947 м³ /добу і є забезпеченими приіснуючій сумі опадів у джерельних стоках. Родовищ термальних вод, придатних для промислового використання, на території області на даний час не знайдено [4].

На території Тернопільської області розташоване Ново-Збручанське родовище, яке згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2000 року № 456 віднесено до категорії унікальних мінеральних підземних вод.

Загальна кількість неосвоєних запасів становить 2411,5 м³ /добу. Так як експлуатаційні запаси підземних мінеральних вод Тернопільської області використовуються лише на 0,69%, то можна вважати, що всі неосвоєні експлуатаційні, а також оцінені запаси, що не пройшли державну експертизу, є перспективними на подальше використання. Перспективними для розробки є неосвоєні запаси родовища Конопківське (ділянка Конопківська 2) з запасами – 19,500 м³ /добу [4].

2 ОСНОВНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Тернопільська область визначається низкою проблем, пов'язаних із забрудненням навколишнього природного середовища та незбалансованим використанням природних ресурсів.

Статистичні дані засвідчують про відносно стабільний рівень забруднення атмосферного повітря викидами від стаціонарних і пересувних джерел, обумовлених діяльністю підприємств (Підвисоцький завод будматеріалів, Бережанський склозавод, Бережанський цегельний завод «Керамік») та автомобільним транспортом (табл.2.1).

Таблиця 2.1 - Динаміка викидів в атмосферне повітря за 2015-2019рр. [11].

Кількість викидів, тис. тонн	2015	2016	2017	2018	2019
Загальна кількість викидів у атмосферне повітря, у тому числі:	46,4	45,2	45,3	42,9	42,7
від стаціонарних джерел забруднення	8,5	9,0	10,6	10,2	9,4
від пересувних джерел	37,9	36,2	34,7	32,7	33,3*

Найбільші об'єми викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від підприємств з транспортування газу (2,314 тис.тонн, або 24,6 % від загальних викидів стаціонарних джерел по області). У населених пунктах, де розташовані підприємства цих галузей, спостерігаються найвищі об'єми викидів у атмосферне повітря, а саме в районах: Гусятинському – 1,806 тис. тонн та Кременецькому – 64 тис. тонн.

Через те, що природоохоронна діяльність не належала до соціально-економічних пріоритетів, не вдалося забезпечити сталий розвиток території та екологічне спрямування економіки.

Незважаючи на окремі спостереження за наслідками глобальних змін клімату, в області немає системних досліджень, які би стали основою для планування та реалізації заходів із попередження шкідливих впливів на клімат і адаптації всіх сфер життєдіяльності населення до його змін.

На сьогодні стан мережі спостережень за якістю атмосферного повітря і аналізу результатів не може надавати актуальну в часі інформацію про стан повітря. В умовах реформування системи моніторингу довкілля визначені нові завдання щодо моніторингу атмосферного повітря в частині забезпечення збирання, оброблення, збереження та проведення аналізу інформації про якість атмосферного повітря, оцінювання та прогнозування її змін і ступеня небезпечності, розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень у галузі охорони атмосферного повітря, у сфері охорони навколишнього природного середовища, а також інформування населення про якість атмосферного повітря, вплив його забруднення на здоров'я та життєдіяльність населення [11].

Сучасний стан водних об'єктів області характеризується антропогенним тиском, пов'язаним зі скидами в них стічних вод населених пунктів та окремих промислових підприємств. У 2019 році в поверхневі водойми Тернопільської області скинуто 38,80 млн куб. метрів зворотних вод, у тому числі 2,4 млн куб. метрів забруднених. Переважно забруднені стоки скидають підприємства комунальної сфери, через каналізаційні мережі яких відводиться приблизно 80% забруднених зворотних вод. Головною причиною цього є значна зношеність каналізаційних мереж, насосних станцій, очисних споруд, несвоєчасне проведення поточних та капітальних ремонтів, низька якість їх будівництва, припинення експлуатації обладнання

у зв'язку з високою енергоємністю, низька кваліфікація обслуговуючого персоналу, недостатня увага органів місцевого самоврядування до питань забезпечення належного функціонування згаданих об'єктів. Відсутність очистки зворотних вод гальмує розвиток населених пунктів, зокрема житлового будівництва.

В таблиці 2.2 представлена динаміка скиду зворотних вод у поверхневі водні об'єкти області за 2015-2019рр. [11].

Таблиця 2.2 - Динаміка скиду зворотних вод у поверхневі водні об'єкти області за 2015-2019рр., млн м³ [11]

Скинуто зворотних вод у поверхневі водні об'єкти,	2015	2016	2017	2018	2019
усього	30,77	30,13	29,54	35,75	38,80
з них:					
нормативно очищених, усього	17,41	16,85	17,51	17,41	16,79
у тому числі:					
на спорудах біологічного очищення	17,24	16,74	17,40	17,29	16,69
на спорудах механічного очищення	0,167	0,116	0,115	0,116	0,101
нормативно (умовно) чистих без очищення	11,03	10,82	9,42	15,79	19,63
забруднених, усього	2,327	2,454	2,603	2,554	2,371
у тому числі:					
недостатньо очищених	1,689	1,818	1,991	1,982	1,909
без очищення	0,638	0,636	0,612	0,572	0,462
Скинуто зворотних вод у поверхневі водні об'єкти	28,87	28,4	27,97	29,3	33,4

За період 2015-2019 роки побудовано та реконструйовано 14 об'єктів водовідведення і очистки зворотних вод загальною потужністю 7000 куб.м/добу, якими забезпечується ефективне очищення тільки 1350 куб. м/добу.

Для вирішення проблеми необхідно забезпечити участь замовників на конкурсних засадах для одержання фінансування робіт із реконструкції та будівництва каналізаційних мереж і каналізаційних очисних споруд за кошти державного фонду регіонального розвитку, державного фонду охорони навколишнього природного середовища, природоохоронної субвенції при відповідному співфінансуванні з місцевих бюджетів, а також забезпечити належний контроль за якістю їх будівництва та пусконаладжувальних робіт.

Санітарне очищення і захоронення твердих побутових відходів, що утворилися в результаті життєдіяльності населення міста Тернополя та області, є однією з найгостріших екологічних проблем у сфері комунального господарства. В області є приблизно 740 сміттєзвалищ, із яких більшість перевантажені та не відповідає екологічним і санітарним вимогам. У багатьох населених пунктах не розроблено схем санітарного очищення, значна кількість вибраних земельних ділянок під сміттєзвалища не відведена відповідно до чинного законодавства. Через дефіцит коштів не проводяться роботи з будівництва й облаштування нових та існуючих полігонів і сміттєзвалищ. Актуальним залишається питання спорудження сміттєпереробних підприємств в області за зональним принципом.

Із 1 млн тонн відходів різних категорій, які утворюються в області, утилізується та переробляється належним чином орієнтовно 26,1 %. Потребують переробки великі обсяги відходів переробної і харчової промисловості [11].

У попередні роки з території області на знищення вивезено понад 340 тонн непридатних та заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин. Проте, залишки цих небезпечних відходів усе ще зберігаються у чотирьох районах. Їх утилізація не здійснювалась через відсутність в Україні спеціалізованих підприємств з утилізації цієї категорії відходів. Комісією з проведення комплексної інвентаризації місць накопичення непридатних та

заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин (далі – ХЗЗР) у Тернопільській області у 2019 році складено акт інвентаризації місць накопичення заборонених і непридатних до використання в сільському господарстві ХЗЗР. Зокрема, зафіксовано наявність цих небезпечних відходів на території Гусятинського, Лановецького, Підволочиського та Теремовлянського районів у кількості 12,782 тонни (нетто) і запаковано в тимчасову тару [11].

З метою реалізації Національного плану управління відходами до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2019 р. № 117-р, управлінням екології та природних ресурсів обласної державної адміністрації організовано розроблення регіонального плану управління відходами до 2030 року. Проєктом цього плану буде чітко визначено заходи, що будуть спрямовані на забезпечення сталого управління відходами в області.

Основною загрозою біорізноманіттю, природному середовищу, існуванню флори і фауни є екологічно незбалансоване природокористування. Спостерігається значне зменшення площі територій водно-болотних угідь, степових екосистем, природних лісів. Поширення адвентивних видів рослин і тварин у природних екосистемах викликає значний дисбаланс у біоценозах.

Крім об'єктивних чинників, зокрема дефіциту фінансових ресурсів, розвиток екологічної мережі області як основного еколого-стабілізуючого заходу гальмується через пасивність окремих місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання. У першу чергу це стосується розширення мережі природно-заповідного фонду та збільшення лісистості. При науково обґрунтованому рівні заповідності території у 13% досягнуто 8,92%, а при оптимальній лісистості – 20% ліси займають 14,6% території області. Необхідно також збільшувати площі інших елементів екологічної мережі [11].

В області спостерігається погіршення стану охорони лісів, у першу чергу тих, які перебували в користуванні колишніх колгоспів. У складних соціально-економічних умовах, при відсутності належного контролю з боку органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, відбулося неконтрольоване використання лісових ресурсів, а в непоодиноких випадках - знищення або пошкодження лісів. Необхідно забезпечити передачу близько 14,3 тис.га безхазяйних лісів, які перебувають у землях запасу і не охороняються, в постійне користування державним і комунальним лісогосподарським підприємствам та підприємствам зі спеціалізованими лісогосподарськими підрозділами.

Вирішуючи низку перелічених проблем, особливу увагу слід звернути на оптимізацію структури і функцій місцевих природоохоронних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, стимулювання громадської ініціативи у вирішенні екологічних питань, забезпечення доступу громадськості до прийняття управлінських рішень та інформації про стан навколишнього природного середовища, зокрема об'єктивних даних екологічного моніторингу.

Видатки з обласного бюджету плануються насамперед за рахунок коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища та коштів, які надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва [11].

Законом України “Про стратегічну екологічну оцінку” передбачено проведення стратегічної екологічної оцінки проєктів документів державного планування, зокрема стратегій, планів, схем, містобудівної документації, програм та інших програмних документів до їх затвердження. Нормами цього Закону передбачено, що фінансування здійснення стратегічної екологічної оцінки забезпечується їх замовниками [12].

З ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

3.1 Структура природно-заповідного фонду Тернопільської області

Станом на 1 січня 2020 року мережа заповідних територій та об'єктів Тернопільської області складається з 643 одиниць територій та об'єктів.

Фактична площа природно-заповідного фонду області (без урахування площі тих об'єктів, що входять до складу територій інших заповідних об'єктів) – 123307,1999 гектарів. Відношення площі природно-заповідного фонду до площі Тернопільської області (показник заповідності) становить 8,92 % [4].

Існуюча мережа заповідних територій, проведення природоохоронних заходів сприяє стабілізації видового складу фауни та флори, збереженню цінних природних комплексів.

Область представлена практично всіма категоріями територій та об'єктів, природно-заповідного фонду, крім біосферних заповідників. У межах області функціонує один природний заповідник площею 9516,7 га, два національних природних парки площею 18681,48 га, три регіональних ландшафтних парки площею 42997,0 га, 133 ландшафтний, лісовий, ботанічний, загальнозоологічний, зоологічний, орнітологічний та іхтіологічний заказник загальною площею 62031,8699 га, 9 дендрологічних парків площею 109,7 га, 1 зоологічний парк площею 10,0 га, 3 ботанічних сади площею 232,9 га, 5 заповідних урочищ площею 500,2 га, 471 комплексних, ботанічних, зоологічних, геологічних та гідрологічних пам'яток природи площею 1343,9132 га, 15 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва площею 120,64 га (табл.3.1) [4].

Таблиця 3.1 - Структура природно-заповідного фонду області станом на 01.01.2020 р. [4]

№ з\п	Найменування об'єктів ПЗФ	Об'єкти ПЗФ					
		Загальнодержавного значення		Місцевого значення		Всього	
		Кількість, од.	Площа, га	Кількість, од.	Площа, га	Кількість, од.	Площа, га
1.	Біосферні заповідники	-	-	-	-	-	-
2.	Національні природні парки	2	18681,48	-	-	2	18681,48
3.	Природний заповідник	1	9516,70	-	-	1	9516,70
4.	Регіональні ландшафтні парки	-	-	3	42997,00	3	42997,00
5.	Заказники – всього:	19	11997,58	114	50034,8899	133	62031,8699
6.	Пам'ятки природи – всього	12	126,20	459	1217,7132	471	1343,9132
7.	Заповідні урочища	-	-	5	492,20	5	492,20
8.	Ботанічні сади	1	200,00	2	32,86	3	232,86
9.	Дендрологічні парки	2	74,00	7	35,70	9	109,70
10.	Зоологічні парки	-	-	1	10,00	1	10,00
11.	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	4	65,00	11	55,63	15	120,6368
	РАЗОМ	41	40660,96	602	94875,3599	643	135536,3599

На рисунках 3.1 та 3.2 представлена структура мережі природно-заповідного фонду у Тернопільській області в розрізі основних категорій

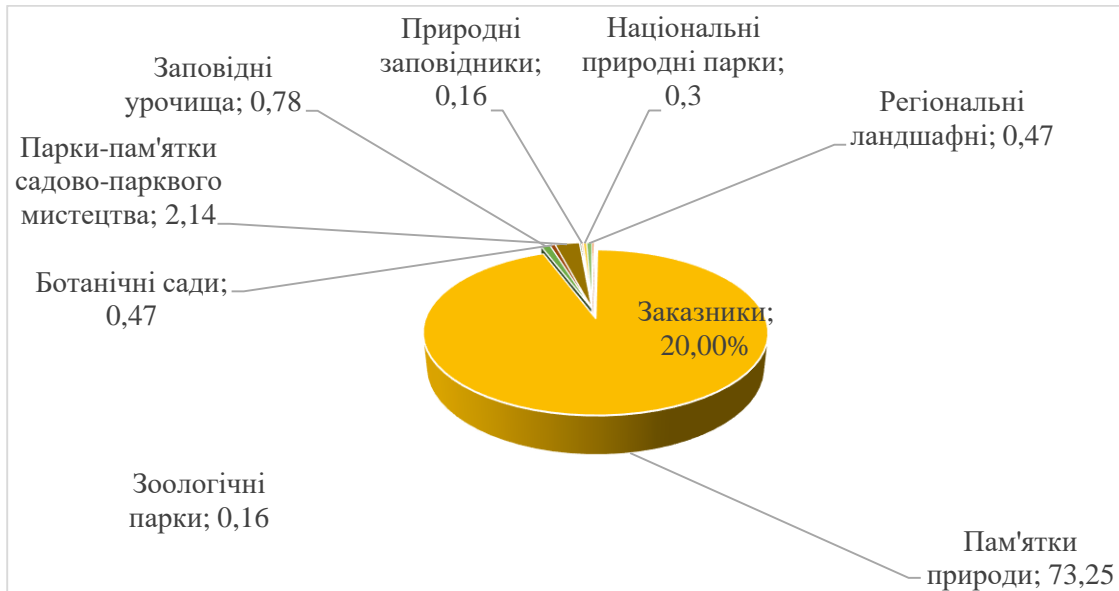

Рисунок 3.1 Структура мережі природно-заповідного фонду Тернопільської області за кількістю у %

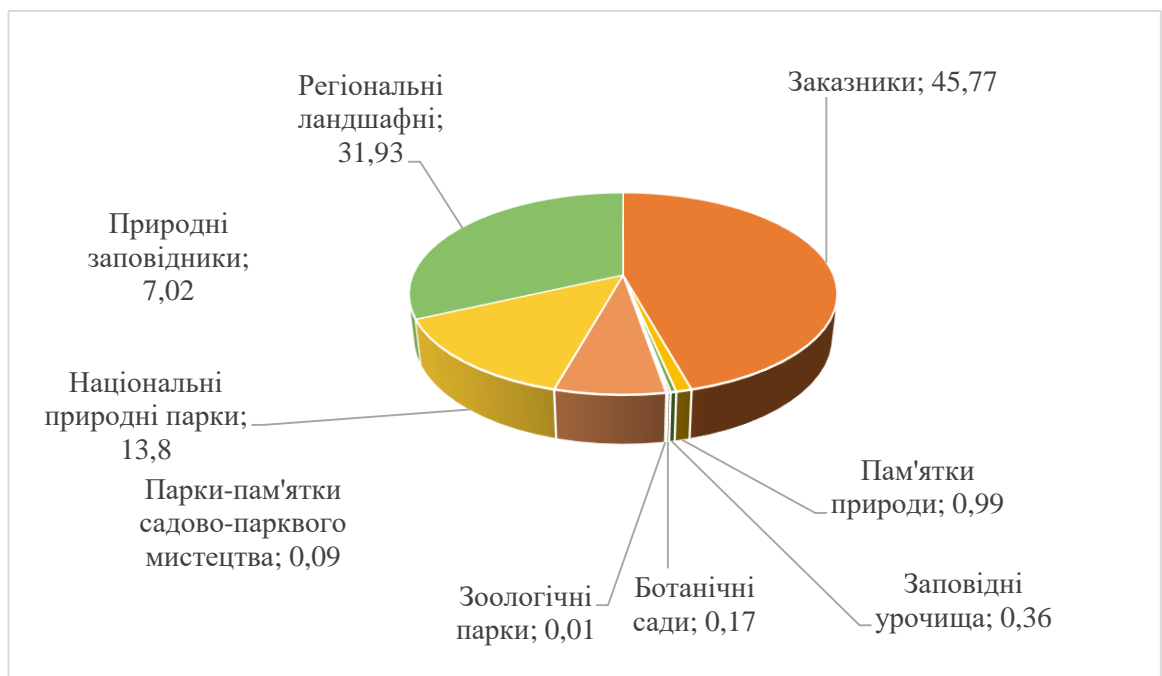

Рисунок 3.2 Структура мережі природно-заповідного фонду Тернопільської області за площею у %

Частка площ територій та об'єктів окремих категорій в природно-заповідному фонді області нерівномірна. Так, на долю природного заповідника, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, та заказників припадає понад 98% природно-заповідного фонду, на заповідні об'єкти інших категорій – біля 2%.

Кількість територій та об'єктів окремих категорій природно-заповідного фонду в області теж нерівномірна. Так, лише на долю пам'яток природи площею 1343,9132 га (0,99 % від площі заповідних об'єктів) припадає 73,25 % від загальної кількості об'єктів в області [13].

Найбільш відомими об'єктами ПЗФ Тернопільської області є природний заповідник "Медобори", національний природний парк "Кременецькі гори", національний парк "Дністровський каньйон" [15].

Природний заповідник "Медобори" утворений з метою збереження унікальних природних комплексів Подільських Товтр, генофонду рослинного і тваринного світу, використання їх у наукових цілях та природоохоронній роботі. Площа заповідної території 9516,69 га [15].

Подільські Товтри на території яких розташований заповідник простягаються з північного заходу на південний схід від с. Підкамінь Львівської області, через Тернопільську та Хмельницьку область аж до Румунії. Товтри є унікальним геолого-геоморфологічним та палеогеографічним феноменом національного і міжнародного значення [15]. Для Подільських товар типовими є рифові гряди, на території заповідника вони найбільш характерно виражені - головне пасмо та групи бічних форм Товтр із скам'янілими рештками організмів Баденського і Сарматського морів, що збереглися у вапняках в прижиттєвому положенні. Ця частина пасма найбільш монолітна та залісна, а за багатство медоносних рослин названа Медоборами [15].

Товтрова горбисто-рифова гряда – це унікальна пам'ятка природи та геологічної історії формування Тернопільської

області, і цієї частини Європи в цілому. Подібні геологічні пам'ятки на території Європи відсутні.

Формування гряди почалося 15-20 млн. років тому на прибережних зонах Галіційського (Сарматського) моря. Товтри формувались з решток відмерлих колоніальних організмів з вапняковим скелетом.

Головний кряж Подільських Товтр вирізняється найбільшими абсолютними висотами і масивною будовою, найвища серед них г. Бохит – 414 м. над рівнем моря. Потужні вапняки Подільських Товтр сприяли формуванню на його територійяскраво виражених форм карстового рельєфу. Тут можна побачити велику кількість гротів, ніш, лійок, печер різних за своєю величиною. Найбільш відомі печери Медоборів – це Перлина, Відлюдника, Звенигородська та Христинка [15].

Печера Перлінка має таку назву через кальцитові кульки, що схожі на перли, на її стінах. Це єдина на Поділлі вертикальна печера, її глибина 27 м [5].

Печера відлюдника відома через те, що тут проживав монах-відлюдник у 30-ті роки минулого сторіччя. Він улаштував місце для ліжка та вогнища, обладнав невелику витяжку на вогнищем та віконце.

Розташування заповідника та природно-кліматичні фактори сприяли формуванню різноманітного і багатого рослинного світу Медоборів. Тут представлений ряд цінних рідких, ендемічних та реліктових видів. Флора заповідника багата лікарськими, та медоносними рослинами, за що і заповідник отримав назву – Медобори.

Майже 90% території заповідника займають лісові угруповання – широколистяні мащені деревостани [15].

На сьогоднішній день у заповіднику відомо 656 видів грибів, 188 видів лишайників, 160 видів мохів, 279 видів водоростей та понад 1000 видів вищих судинних рослин. 41 вид рослин, що проростають на території заповідника занесені до Червоної книги України, 6 видів до Європейського

Червоного списку, 5 видів під охороною Бернської конвенції та 4 угруповання рослинних видів занесені до Зеленої книги України [9].

Тваринний світ Медоборів представлено майже усіма видами Подільсько-Придністровського зоогеографічного району. Найбільшою групою представленою в Медоборах є комахи, понад 2000 видів, що зумовлено флорою заповідника. На території протікає р. Збруч у якій можна побачити 11 видів риб, на території мпшкають 11 видів земноводних, 7 видів плазунів, 191 вид птахів, 51 – ссавців. З них у Червоній книзі знаходиться 21 комаха, 1 риба, 22 види птахів та 23 ссавців [15].

Територія природного заповідника Медобори багата і сторичними пам'ятками. За даними Тимощука Б.О. у XI-XIII ст. вони становили єдиний археологічний комплекс “Збруцький культовий центр” і прийняли на себе функції ліквідованого внаслідок релігійної реформи 988 р. язичницького святилища в Києві [16].

Природний заповідник найвища в Україні форма охорони природи. Його територія, геологічно-історичні пам'ятки, багатство тваринного та рослинного світу є національним надбання. На території суворо заборонена будь яка господарська діяльність. Дозволені лиш наукові дослідження та спостереження. З дозволу адміністрації заповідника можливе його відвідання, згідно заздалегідь обумовленого графіку та за маршрутами екологічних стежок, яких на території Медоборів три [16].

Екологічна стежка «До Пуші відлюдника» довжиною 5,6 км, в лісовому масиві Краснянського лісництва. Проходить поміж с. Крутилів, де до нашого часу зберігся один з давніх видів господарської діяльності – випалювання вапна в примітивних печях – вапняках. Стежка проходить близь печери Перлина. Маршрут проведе узбіччям древнього рову і валу, що оточує Звенигород та його територією та закінчується на берегах р. Збруч. Тут ріка глибоким каньйоном врізається в Медобірське пасмо, розтинає його навпіл [16].

Екологічна стежка «Гора Гостра» довжиною 1,2 км, прокладено через вершину бічної товтри, на якій збереглися рідкісні степові та наскельно-степові угруповання рослин [16].

Екологічна стежка «Бохіт» довжиною 6,2 км. Маршрут прокладено через лісові медобірські деревостани до найвищої вершини території заповідника та Гусятинського району г. Бохіт, висотою 414 м над рівнем моря. На протязі мандрівки можна побачити більшість представників видів флори і фауни заповідника. На схилах гори Бохіт виявлено п'ять поселень-супутників, жителі яких обслуговували потреби жерців та прочан [16].

Національний природний парк Кременецькі гори створено 11 грудня 2009 р. згідно з наказом президента України В. Ющенко з метою збереження цінних природних та історико-культурних комплексів та об'єктів. До території НПП Кременецькі гори сходять 6951, 2 га земель державної власності [15].

До 2010 р. територія НПП була філією Природного заповідника Медобори. НПП Кременецькі гори - це природоохоронна територія в межах низькогірного пасма Кременецькі гори. Розташований на території Кременецького та Шумського районів Тернопільської області [15].

Кременецькі гори входять до складу Волинсько-Подільського плато і є найбільш східною частиною Гологоро - Кременецького низькогірного краю Поділля.

Геологічна будова кряжу представлена осадовими породами крейдяного періоду мезозойської ери та неогенного періоду кайнозойської ери, а також леси четвертинного періоду.

Гори для НПП Кременецькі гори це відносне поняття, бо відносні висоти кряжу - 100–200 м, абсолютні - 350–400 м над рівнем моря [15].

Рослинний покрив представлений хвойними, хвойно-широколистими, широколистими лісами, а також чагарниковими заростями, луками, степовими ділянками. Рослинний світ НПП нараховує 917 видів, 39 з яких

занесені до Червоної книги України, 2 — Європейського Червоного списку, 2 види — під охороною Бернської конвенції.

На території НПП є дві широко відомі історичні пам'ятки – це г. Бона та г. Божа.

На вершині г. Бона розташовані розвалини колишньої фортеці, що була подарована разом з ближніми землями королеві Бона Сфорца її чоловіком польським королем Сигізмундом I. Померла королева похована на своїй родині, м. Барі в Італії, але за легендою вона не встигла вивезти свої коштовності з Кременецького замку і вони досі залишаються у 90 м. колодязі замку, в якому не має ні краплі води. Ця легенда разом з іншими, що окутують м. Кременець за часів правління королеви Бона Сфорца приваблюють сюди туристів з різних куточків України і не тільки.

Божа гора розташована у 10 км від м. Кременець, відділена від Кременецької гряди р. Іква. Її висота 366,8 м. над рівнем моря та 120 м над рівниною. На вершині розташовано джерело з невеликою церквою, до якої спеціально привозять кровоточиві ікони з ближніх районів та міст. Це місце окутано великою кількістю історії про цілющі властивості води з джерела та сили землі [15].

Наказом президента України від 3 лютого 2010 р. створено *національний парк Дністровський каньйон*, з метою збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів лісостепової зони. Територія НПП - 10829,18 га земель. Дністровський каньйон розташований на території [17].

Борщівського, Бучацького, Заліщицького та Монастирських районів області [15].

Дністровський каньйон найбільший каньйон в Україні. Його довжина – 250 км [15]. НПП розлягається на берегах р. Дністер. Каньйон є умовною межею на півдні між Тернопільщиною та Івано-Франківською, Хмельницькою і Чернівецькою областями.

Дністровський каньйон відомий своїми скельними відслоюваннями.

Гордістю Парку являються травертинові скелі - унікальні за своєю привабливістю порівняно молоді геологічні утворення з химерними формами, таємничими печерами, гротами, навісами, мальовничими водоспадами, сталагмітами, сталактитовими натічними утвореннями. Часто вони вкриті оксамитовою зеленню мохів та водоростей [5].

З багатьох травертинових скель, покритих мохом, спадають, багатьма дрібними струменями, водоспади, які носять назву – Дівочі сльози.

На території НПП відомо близько 50 печер. Найвідоміші з них: Оптимістична, Озерна, Кришталева, Вертеба, Ювілейна.

Вони признані пам'ятками природи загальнодержавного значення. Печера Оптимістична занесена до Книги рекордів Гінесса як найдовша у світі гіпсова печера, найдовша печера Європи за довжиною серед печер світу [10]. Її загальна довжина станом на 2019 р. понад 260 км [15].

Річки Дністер, Стрипа, Джурина, що протікають на території НПП живлять джерела чистої води, що стікає по схилах каньйону. На р. Джурина можна побачити природний водоспад з трьома ярусами каскаду, висотою 16 м, який так і зветься – Джуринський водоспад [15].

Флора і фауна НПП різноманітна. На річкових схилах збереглась реліктова лісова, наскельна та лучно-степова рослинність. У лісах водяться козулі, зайці, борсуки, лисиці, вепри, білки та інші тварини. На кам'яних схилах і в чагарниках живуть ящірки, мідянки, гадюки, вужі. Мешкає понад 40 видів риб, десятки видів птахів, багато рідкісних видів комах, 50 з яких занесені до Червоної книги України [8].

Через важку доступність схилів рослинний та тваринний світ Дністровського каньйону ще не досконало вивчений.

Згідно з національним інтернет опитуванням 26 серпня 2008 р. НПП Дністровський каньйон визнано одним з 7 чудес України [5].

3.2 Оцінка значущості мережі природно-заповідного фонду

Важливим питанням, пов'язаним з організацією природно-заповідного фонду є вибір критеріїв його значущості Ю.М. Грищенко пропонує наступний комплекс критеріїв [18]:

1. Загальна кількість природно-заповідних територій та об'єктів певної території ($N_{\text{заг}}$) (адміністративних, фізико-географічних, геоботанічних областей, районів й інших одиниць адміністративного та природного районування).

2. Загальна площа природно-заповідного фонду певної території, ($S_{\text{заг}}$), га.

Відсоток заповідності території, тобто відношення площі природно-заповідного фонду певної території ($S_{\text{пзф}}$) до її загальної площі ($S_{\text{заг}}$)

$$S_{\text{пзф}} = S_{\text{пзф}} 100 / S_{\text{заг}}, \quad (3.1)$$

3. Відсоток суворої заповідності ($s_{\text{с.з.}}$), тобто відношення площ природно-заповідного фонду певної території із суворим режимом першої категорії Міжнародного союзу охорони природи і природних ресурсів (МСОП) (S_1): до загальної площі регіону ($S_{\text{заг}}$) та площі природно-заповідних територій регіону ($S_{\text{пзф}}$):

$$S_{\text{с.з.}} = S_1 100 / S_{\text{заг}}, \quad (3.2)$$

$$S_{\text{с.з.}} = S_1 100 / S_{\text{пзф}}, \quad (3.3)$$

4. Ступінь розчленованості (інсуляризованості) природно - заповідних територій (I), який складається з двох компонентів (I_m і I_n). Компонент I_m визначається як відношення площі (S_1) відносно нестійких природно-заповідних територій (площа яких менша 50 га) до загальної площі природно-заповідного фонду певної території (S):

$$I_m = S_i / S \quad (3.4)$$

Значення I_m лежать у межах від 0 (інсуляризованість повністю відсутня) до 1 (інсуляризованість максимальна і загальна територія під охороною складається з найдрібніших ділянок).

5. Компонент I_n визначається як відношення кількості нестійких природно-заповідних (N_1) до загальної кількості природно-заповідних об'єктів в даному регіоні (N):

$$I_n = N_1/N \quad (3.5)$$

В цілому індекс інсуляризованості території (I) буде дорівнювати

$$I = (S_1/S + N_1/N)/2, \quad (3.6)$$

де – S_1 - площа нестійких ПЗФ (з територією менше 50 га);

S – загальна площа ПЗФ;

N – кількість ПЗФ;

N_1 – кількість нестійких ПЗФ.

Чим вище значення I , тим значнішу роль в загальній території, що охороняється, відіграють дрібні ділянки, що не мають екологічної стабільності, їх роль у збереженні генофонду незначна [18].

В роботі розрахований індекс інсуляризованості (розчленованості) (I) для Тернопільської області за формулою (3.6):

$$I=(11827,7/135536,4+505/643)/2=0,49$$

В результаті виконаних розрахунків встановлено, що індекс інсуляризованості по області дорівнює 0,49, що є досить гарним показником, оскільки при загальній площі області 135 тис.га, в ній охороняється 123 тис.га території, що складається з 643 об'єктів, причому 505 з них віднесені до групи інсуляризованих. Значну роль в загальній території, що охороняється, відіграють більші ділянки, що мають екологічну стабільність.

4 КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНОГО-ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

4.1 Методика комплексної оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу регіону

При оцінці придатності для туризму природних рекреаційно-туристичних ресурсів варто відзначити *дві групи методичних підходів*. *Перша* стосується комплексних методик оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів, у тому числі туристичних. Проте такі методичні підходи є дуже загальними і здебільшого стосуються не стільки якісних характеристик ресурсів, скільки їх кількісних показників. Серед таких методик варто вказати методичні підходи, які запропонували О. Бейдик, В. Мацола, О. Клапчук та ін. [19]. *Другу* групу методик становлять методичні підходи, які застосовуються конкретно до природних ресурсів і враховують найважливіші для туризму якісні характеристики досліджуваних об'єктів.

Згідно методики комплексної оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу регіону В. Мацоли, *при оцінці природних рекреаційних ресурсів* враховуються наступні параметри: - естетичні якості території (визначаються пейзажністю, екзотичністю, унікальністю та контрастністю); - запаси мінеральних вод; - ліси (береться до уваги лісистість території); - кліматичні умови (враховується тільки температурний режим); - водоймища (враховується можливість їх використання для різних видів туризму, а також кількість); - рекреаційне навантаження (відображає рельєф території).

Аналіз показників для оцінки природних ресурсів вказує на вибірковість дослідження всіх показників. Наприклад, при вивченні кліматичних умов враховано тільки температуру, натомість упущено такі явища як кількість опадів, вітровий режим та інші [19].

Розрахунок насиченості території історико-культурними, санаторно-курортними закладами та транспортною мережею здійснюється за наступними формулами:

$$O_i = K_i / S, \quad (4.1)$$

Де, O_i – насиченість території історико-культурними об'єктами;

K_i – кількість об'єктів;

S – площа області (в км²).

$$O_T = (L_z + L_{ав}) / S \quad (4.2)$$

Де, O_T – транспортна доступність;

L_z - довжина залізничного полотна;

$L_{ав}$ – довжина автошляхів;

S – площа території області.

$$O_c = K_c / S \cdot 100 \text{ (одиниць/км}^2\text{)} \quad (4.3)$$

Де, O_c – забезпеченість санаторно-курортними закладами;

K_c – кількість санаторно-курортних закладів, S – площа території області.

Після визначення всіх показників здійснюється *комплексна оцінка потенціалу території* окремо для зимового та літнього відпочинку. Для цього автор вивів наступну формулу:

$$O = O_e + O_m + O_l + O_v + O_k + O_i + O_{II} + O_T + O_c + O_H \quad (4.4)$$

Таблиця 4.1 – Критерії оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу території (за В. Мацолою) [19]

Вид ресурсу	Показник	Бали		
		3	2	1
Природні	Оцінка естетичних якостей території, O_e	Пейзажні ландшафти, висока міра екзотичності і унікальності, контрастність	Низька міра екзотичності і унікальності, відсутні контрасти	Рівнинні, сильно залісенені території
	Оцінка мінеральних вод, O_m	Понад 1000 м ³ /доба/км ²	100–1000 м ³ /доба/км ²	>100 м ³ /доба/км ²
	Оцінка лісів, O_c	40%–60%	15% –40%;	Менше 15%
	Оцінка кліматичних умов, O_k	Понад 110 днів з $t > 0$ °C	100-110 днів з $t > 0$ °C	Менше 100 днів з $t > 0$ °C
	Оцінка водоймищ, O_b	Велика кількість незабруднених водоймищ, придатних для використання	Придатні для плавання, сплаву на байдарках і каное	Обмежені можливості
	Оцінка рекреаційного навантаження, O_n	Гірські місцевості	Горбисті, височинні місцевості	Рівнинні, низовинні місцевості
Історико-культурні	Історико-культурний потенціал, O_i	Більше 18 об'єктів / 100 км ²	8-18 об'єктів / 100 км ²	Менше 8 об'єктів / 100 км ²
Соціально-економічні	Транспортна доступність, O_t	Більше, 42 км/ км ²	0,29-0,42 км/ км ²	Менше 0,29 км/ км ²
	Забезпеченість санаторно-курортними закладами, O_c	Більше 3 од./100 км ²	1-3од./100 км ²	Менше 1од./100 км ²

На основні комплексної оцінки визначається *коефіцієнт рекреаційної цінності*:

$$K_p = O/O_{\text{мін}} \quad (4.5)$$

Де, O – величина інтегральної оцінки (в балах);

$O_{\text{мін}}$ – мінімальна кількість балів – 10).

За отриманим числовим значенням коефіцієнта рекреаційної цінності за 3-х бальною шкалою встановлюються відповідні *умови для розвитку рекреаційної діяльності*:

[9].

4.2 Соціально-економічні умови та стан розвитку туризму

Промисловість. У 2020 році зростання промислового виробництва спостерігалось: у добувній промисловості та розробленні кар'єрів – на 5%, виробництві харчових продуктів та тютюнових виробів – на 0,7%, у виготовленні виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності – на 2,3%, металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування – на 15,6%. Обсяг реалізованої промислової продукції у січні-грудні 2020 року склав 21,7 млрд гривень, що на 11,3% більше в порівнянні з показниками січня грудня 2019 року [20].

Сільське господарство. За січень-грудень 2020 року обсяг виробництва валової продукції сільського господарства в порівнянні з січнем-груднем 2017 року збільшився на 3,9% до 9,8 млрд гривень. У січні-грудні 2018 року порівняно з відповідним періодом минулого року збільшилось виробництво усіма категоріями господарств: м'яса – до 12 82,5 тис. тонн (+4,6%), яєць – до 534,5 млн штук (+10,7%); в аграрних підприємствах виробництво м'яса зросло на 14,8%, молока на 8,8%, яєць на 22,5%. Станом на 01 січня 2019 року у всіх категоріях господарств поголів'я великої рогатої худоби

становило 138,7 тис. голів, у тому числі корів – 87,1 тис. голів; поголів'я свиней – 339 тис. голів [20].

Будівництво. У січні-грудні 2020 року підприємствами області виконано будівельних робіт на суму 1806,1 млн гривень. У січні-грудні 2018 року в області введено в експлуатацію 261,1 тис.м² загальної площі житла, що на 6,8% більше аналогічного періоду 2019 року [20].

Транспорт. Усіма видами транспорту у січні-грудні 2018 року перевезено 10,3 млн тонн вантажів, що на 5,2% більше, ніж у січні-грудні 2017 року. Вантажооборот склав 2,6 млрд тонно-кілометрів, що на 25,6% більше, ніж у січні-грудні 2019 року. Зокрема, обсяги перевезених вантажів залізничним транспортом області збільшилися на 5,9% і склали 5,2 млн тонн [20].

Зовнішня торгівля. У січні-грудні 2020 року обсяги зовнішньої торгівлі товарами збільшилися на 19,1%, зокрема експорт збільшився на 19% до 452,5 млн дол. США, а імпорт - на 19,1% до 419 млн дол. США. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі становило 33,5 млн дол. США [20].

Роздрібна торгівля. Обороти роздрібною торгівлю у січні-грудні 2020 року становив 13022,6 млн гривень і збільшився на 10,1% порівняно з січнем-груднем 2019 року.

Індекс споживчих цін по області у грудні 2020 року становив 100,8% по відношенню до попереднього місяця, що відповідає рівню по Україні, з початку року – 109,7% [20].

Розрізняють багато видів туризму, але серед них для туристичних форм діяльності в межах заповідних територій є екотуризм.

Він об'єднує всі ті види туризму, які орієнтовані на довготривале збереження природного довкілля (зокрема, заповідних ландшафтів), формування інтелектуально-гуманістичного світогляду, налагодження

гуманних стосунків з місцевим населенням та органами самоврядування, поліпшення фінансово-економічного благополуччя регіонів.

Ці цілі екотуризму найбільш ефективно й повно реалізуються на рекреаційних територіях національних природних парків, біосферних заповідників, регіональних ландшафтних парків, ландшафтних заказників тощо [21].

Лідерами рекреаційної діяльності на територіях та об'єктах природнозаповідного фонду Тернопільщини є національні природні парки „Кременецькі гори” та „Дністровський каньйон”, Кременецький ботанічний сад, які проводять значну роботу щодо збереження, впорядкування, популяризації та використання з туристичною метою мальовничих краєвидів, унікальних ландшафтів, пам'яток природи, рідкісних і таких, що зникають, видах рослин і тварин, викопних рештках доісторичних представників різних геологічних епох [15].

4.3 Історико-культурний потенціал

Пріоритетним напрямком туристичної діяльності в Тернопільській області є внутрішній туризм. Першопричиною цього явища є значна кількість замкових, а також оборонних споруд, що відображають історію та культуру регіону; іншим, не менш важливим чинником, є те, що останнім часом все більш масовим є зацікавлення місцевого населення своєю самобутністю та її коренями – етнічністю, причинністю до історії сусідніх держав та етапами становлення місцевої культури як неординарного та неповторного явища в історії держави.

Історико-культурні ресурси області мають вирішальне значення у створенні нових туристичних маршрутів та нових програм розвитку внутрішнього туризму, серед яких – створення туристичних кластерів, що дають змогу розвиватися малорозвинутим населеним пунктам.

Зважаючи на видову неоднорідність історико-культурних ресурсів та різний стан їх збереження у населених пунктах Тернопільської області, варто виділити певні райони концентрації туристичних ресурсів, перспективні для розвитку окремих видів туристичної діяльності. Найвищу оцінку атрактивності цих видів ресурсів мають Тернопільський, Борщівський, Заліщицький, Терехівський та Кременецький райони. Два останніх – завдяки розміщенню на їх території духовних комплексів, що є об'єктами паломництва греко-католиків і православних вірян. Структура історико-культурних туристичних ресурсів є неоднорідною. Найбільший потенціал археологічних ресурсів, наприклад, зосереджений у Борщівському, Заліщицькому, Тернопільському, Шумському і Гусятинському районах; пам'яток архітектури – у Кременецькому, Терехівському і Борщівському районах; подієвих ресурсів – у Зборівському, Борщівському, Заліщицькому і Підволочиському районах; музейних установ – у Тернопільському і Збарзькому районах. Археологічні ресурси займають найвищу частку у структурі історико-культурних ресурсів – у Борщівському, Тернопільському та Шумському районах; архітектурні – у Борщівському, Монастирському, Терехівському, Кременецькому районах, зокрема, сакральні – у Кременецькому і Терехівському районах, музейні – у Збарзькому та Монастирському районах; подієві ресурси – у Зборівському та Козівському районах. [22].

4.4 Забезпеченість санаторно-курортними заходами

Природні рекреаційні ресурси у Тернопільській області в цілому сприятливі для відпочинку населення і представлені всіма видами: кліматичні, ландшафтні, курортологічні, ресурси поверхневих вод. Тернопільщина має для розвитку рекреації одні з найкращих в Україні умови: вигідне геополітичне становище та унікальні у європейському і світовому масштабах культурні і природні об'єкти.

Кліматичні природні ресурси сприятливі для сезонного відпочинку (весняно-літній період). Ресурси поверхневих вод включають ріки, струмки, озера та водойми, площа яких становить 19,4 тис. га (1,4 % від території області). Найбільш практичне значення для рекреаційних цілей мають р. Дністер, Збруч, Серет, Стрипа, Золота Липа. Серед озер та водосховищ переважають штучні водойми, які розміщені в долинах річок.

Загальна площа ландшафтів рекреаційного призначення по Тернопільській області складає 207,0 тис. га, або 15% її території. В складі цих ландшафтів переважають лісові території. Потенційна місткість природних ландшафтів складає 446,7 тис. чол., а впорядкованих ландшафтів - 767,3 тис. чол [23].

У межах Тернопільської області виділяють 5 рекреаційних районів: Кременецький (Кременецька зона, Почаївська зона, Крутнівський комплекс, Шумська зелена зона), Бережансько-Буцацький (Бережанська зона, Підгаєцька зона, Буцацька зона, Монастирська зелена зона, Коропецька зона), Чортківський (Теребовлянська зона, Буданів-Чортківська зона, Росохацька зона, Тернопільський комплекс, Хоростківська зелена зона, інші території), Гусятинський (Гусятинська зона, Скалатська зелена зона, Гримайлівська зелена зона, інші території), Придністровський (Заліщицька зона, Борщівська зона, комплекс Кривче, Мельнице-Подільський комплекс, інші території) відокремлені зони і комплекси (Залозецька зона, Перепельницький комплекс, Зборівська зелена зона, Збаразька зона, Вишневецька зелена зона, Ланівецька зелена зона, Козівська зелена зона, Козлівська зелена зона, Підволочиська зелена зона, Золотниківська зелена зона та інші території).

Курортологічні ресурси області базуються на природних джерелах мінеральних вод та сприятливих мікрокліматичних умовах в межах Збручанської, Гусятинської, Буцацької, Скала-Подільської та Теребовлянської курортних рекреаційних зон.

Санаторне лікування в області здійснюється у ряду санаторіїв, з них: Бережанський обласний комунальний дитячий гастроентерологічний санаторій „Золота липа”, Заліщицький обласний комунальний дитячий санаторій, Яблунівський обласний комунальний дитячий протитуберкульозний санаторій, Кременецький обласний комунальний дитячий психоневрологічний санаторій, санаторії „Збруч”, „Барвінок”, „Медобори”, „Веселка” [23].

4.5 Результати комплексної оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу Тернопільської області

Комплексна оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів виконана для Тернопільської області за 2020 р. на основі девяти питомих оцінок:

- 1) оцінка естетичних якостей території, O_c ;
- 2) оцінка мінеральних вод, O_m ;
- 3) оцінка лісів, O_c ;
- 4) оцінка кліматичних умов, O_k ;
- 5) оцінка водоймищ, O_b ;
- 6) оцінка рекреаційного навантаження, O_n (природні ресурси) за історикокультурним потенціалом, O_i (історико-культурні ресурси) та за забезпеченістю санаторно-курортними закладами, O_c (соціально-економічні ресурси);
- 7) оцінка історико-культурного потенціалу, O_i ;
- 8) оцінка транспортної доступності, O_t ;
- 9) оцінка забезпеченості санаторно-курортними закладами, O_c .

Вихідна інформація для комплексної оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів Тернопільської області систематизована та представлена у табл. 4.2

Таблиця 4.2 – Вихідні дані для оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів Тернопільської області за 2020 рік (за автором)

Показник	2020 рік
Тривалість комфортного для відпочинку періоду, днів	107
Загальна чисельність населення області, осіб	1051259
Загальна площа території області, S, км ²	13,8 тис.
Кількість історико-культурних об'єктів, K _i , одиниць	6724
Довжина залізничного полотна та території області, L _з , км	777,3
Довжина автошляхів та території області, L _{ав} , км	5000,1
Кількість санаторно-курортних закладів, K _с , одиниць	9

1. У результаті оцінки естетичних якостей території Тернопільщини характеризується найбільш сприятливими умовами для розвитку рекреаційної діяльності (3 бали), так як території регіону властиві пейзажні ландшафти, висока міра екзотичності і унікальності, контрастність.

2. Запаси підземних мінеральних вод у Тернопільській області становлять 5,41 тис. м³/добу [5]. Для оцінки мінеральних вод за вимогами методики відносимо сумарні запаси підземних мінеральних вод 5,41 тис м³/добу до загальної площі території дослідження 20600 км²:

$$O_m = 5410 \text{ (м}^3\text{/добу)} / 13800 \text{ (км}^2\text{)} = 0,39 \text{ м}^3\text{/доба/км}^2$$

За отриманим показником – 0,39 м³/доба/км² в оцінці рекреаційного потенціалу території присвоюємо 1 бал та оцінюємо умови як посередні.

3. Так як лісистість території області становить – 13,3%, то за даним показником оцінюємо умови як несприятливі (1 бал).

4. Оцінка кліматичних умов базується на врахуванні показника тривалості комфортного для відпочинку періоду року у днях за офіційними даними [1] середня тривалість літнього періоду становить в області 107°днів, а період з температурою понад 10°С становить близько 200 днів. Так як тривалість цього періоду не перевищує 110 днів, то умови є посередніми (2 бали).

5. Стан та якість поверхневих вод у межах області не є найкращою, тому *оцінюємо водоймища* як придатні для плавання, сплаву на байдарках і каное. Присвоюємо 2 бали та кваліфікуємо стан як *посередній*.

6. За результатами *оцінки рекреаційного навантаження* умови для розвитку рекреаційної діяльності є *посередніми*, бо та території дослідження переважають горбисті, височинні місцевості (2 бали).

7. Для визначення *історико-культурного потенціалу* знаходимо частину від загальної кількості історико-культурних об'єктів області, які функціонують на території площею 100 км². Розраховуємо насиченість території історико-культурними об'єктами за формулою (4.2):

$$O_i = 6724 \text{ (об.)} / 138 \text{ (100 км}^2\text{)} = 48,7 \text{ об'єктів} / 100 \text{ км}^2$$

За значенням цього показника історико-культурний потенціал області характеризується 3 балами та *найбільш сприятливими умовами для розвитку рекреаційної діяльності*.

8. *Оцінка транспортної доступності* базується на врахуванні довжини залізничного полотна та автошляхів у межах території дослідження. Тернопільська область має розгалужену мережу залізничних – 777,3 км та автомобільних шляхів загальнодержавного і місцевого значення – 5000,1 км. []. З врахуванням цього транспортна доступність розраховується за формулою (4.3) таким чином:

$$O_T = (777,3 \text{ км} + 5000,1 \text{ км}) / 13800 \text{ км}^2 = 0,41 \text{ км} / \text{км}^2$$

Отже транспортна доступність є *посередньою* (2 бали).

9. *Забезпеченість санаторно-курортними закладами* території в 100 км² розраховуємо за формулою (4.4):

$$O_c = 8 \text{ (од.)} / 138 \text{ (100 км}^2\text{)} = 0,05 \text{ од./ 100 км}^2$$

Так як значення цього показника менше 1 од. / 100 км², то за результатами оцінки забезпеченості санаторно-курортними закладами Тернопільській області присвоюємо 1 бал та кваліфікуємо умови як *несприятливі*.

Результати оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу Тернопільської області за 2020 рік представлені в табл. 4.3.

Комплексна оцінка потенціалу території для рекреаційно-туристичної діяльності виконується на основі розрахунку величини інтегральної оцінки за формулою (4.5):

$$O = 3 + 1 + 1 + 2 + 2 + 2 + 3 + 2 + 1 = 17 \text{ балів}$$

За формулою (4.6) визначаємо *коефіцієнт рекреаційної цінності території* Тернопільської області для розвитку рекреаційної діяльності:

$$K_p = 17 \text{ балів} / 10 \text{ балів} = 1,7$$

Умови для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності на території Тернопільської області є посередніми, оскільки за 3-х бальною шкалою методики значення коефіцієнту рекреаційної цінності ($K_p = 1,7$) близьке до 2 балів.

Таблиця 4.3 – Результати оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу
Тернопільської області за 2020 рік (за автором)

Вид ресурсу	Показник	Бали		
		3	2	1
Природні	Оцінка естетичних якостей території, O_e	Пейзажні ландшафти, висока міра екзотичності і унікальності, контрастність	Низька міра екзотичності і унікальності, відсутні контрасти	Рівнинні, сильно заліснені території
	Оцінка мінеральних вод, O_m	Понад 1000 м ³ /доба/км ²	100–1000 м ³ /доба/км ²	>100 м³/доба/км² (0,39 м³/доба/км²)
	Оцінка лісів, O_c	40%–60%	15%–40%;	Менше 15% (13,7%)
	Оцінка кліматичних умов, O_k	Понад 110 днів з $t > 0$ °C (111 днів)	100-110 днів з $t > 0$ °C (107)	Менше 100 днів з $t > 0$ °C
	Оцінка водоймищ, O_v	Велика кількість незабруднених водоймищ, придатних для універсального використання	Придатні для плавання, сплаву на байдарках і каное	Обмежені можливості
	Оцінка рекреаційного навантаження, O_n	Гірські місцевості	Горбисті, височинні місцевості	Рівнинні, низовинні місцевості
Історико-культурні	Історико-культурний потенціал, O_i	Більше 18 об'єктів / 100 км² (48,7 об'єктів / 100 км²)	8-18 об'єктів / 100 км ²	Менше 8 об'єктів / 100 км ²
Соціально-економічні	Транспортна доступність, O_t	Більше, 42 км/ км ²	0,29-0,42 км/ км² (0,41 км/ км²)	Менше 0,29 км/ км ²
	Забезпеченість санаторно-курортними закладами, O_s	Більше 3 од./100 км ²	1-3од./100 км ²	Менше 1од./ 100 км² (0,05 од./ 100 км²)

Результати оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу Тернопільської області за 2020 рік виділено в таблиці 4.3 жирним шрифтом.

5 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ ОБЛАСТІ

5.1 Сільський туризм

В Україні існує три типи сучасного сільського зеленого туризму:

1) агротуризм - вид сільського зеленого туризму як освітнього, так і розважального характеру, пов'язаний з використанням підсобних ділянок населення або земель сільськогосподарських підприємств, які тимчасово НЕ використовуються в аграрному секторі. Цей тип НЕ може мати обмежень щодо навантаження на територію та регулювання видів рекреаційної рекреації;

2) рекреаційний (відпочинок на селі) туризм. Основою його розвитку є капітальний житловий фонд у садибах власників та наявні природні, рекреаційні, історичні, архітектурні, культурні, побутові та інші досягнення певної території;

3) екотуризм - науково-освітній тип сільського зеленого туризму, характерний для сільських районів та сіл, розташованих на території національних парків, заповідних територій, природних парків тощо, де передбачені відповідні обмеження на навантаження на територію та типи рекреаційної діяльності регулюються [24].

Тернопільський Придністров'я поєднує в собі всі три типи сільського зеленого туризму. Велика кількість туристичних визначних пам'яток, зосереджених на півдні регіону, щороку приваблює тисячі туристів. За даними комунального підприємства Тернопільської обласної ради Тернопільського обласного інформаційно-туристичного краєзнавчого центру, на території області щорічно функціонує близько 25 сільських зелених садиб. У Монастирському, Бучацькому, Чертковському, Заліщицькому та Борщевському районах - понад 10. Власники пропонують послуги з

розміщення та харчування в селах та містах, що знаходяться поруч із культурними, історичними та природними об'єктами.

Таблиця 5.1 – Кількість садиб, місць та розміщених осіб у Тернопільській області за 2015–2019 рр. (за автором)

Найменування	2016	2017	2018	2019
Кількість садиб, од.	9	12	17	21
Кількість осіб, що перебували у закладах, ос.	1 804	1 504	2 609	4 088
Середня місткість садиб, од.	21,3	29,0	26,5	26,5
Дохід від наданих послуг, тис. грн.	71,2	65,3	501,1	1052,2
Витрати, тис. грн.	65,2	59,5	333,1	555

Проаналізувавши динаміку кількості садиб, місць та осіб, що знаходяться в них у Тернопільській області за 2016-2019 рр., Зазначимо, що цей напрям надзвичайно перспективний. За вказаний період кількість розміщених людей зростає у 2,3 рази, обсяг послуг, що надаються, збільшився у 14,7 рази (табл. 5.1).

Детальний аналіз функціонування сільських озелених територій в Тернопільському Придністров'ї проводиться за такими критеріями: зручність розташування (відстань до туристично привабливих об'єктів), транспортне сполучення, кількість та якість послуг, що пропонуються, надання туристам необхідна інформація, наявність оригінального стилю в дизайні садиби, цінова мотивація.

Зручність розташування сільської садиби визначає пріоритети її функціонування. Наприклад, якщо будинок знаходиться в лісовій місцевості, то стає можливим збирати лісові ягоди, гриби та цілющі трави, а якщо поруч є печери, то господарі повинні забезпечити туриста необхідними спелеосандерженнями.

Тернопільський Придністров'я характеризується високою насиченістю туристично привабливими об'єктами. Серед основних можна виділити

унікальні геологічні пам'ятки у каньйоноподібних долинах Дністра. Відслонення силурських та девонських відкладень у селі можуть привернути увагу туристів. Заліщиках, с. Трубчин, с. Іване-Золота, м. Устечке та з гострим кутом. Вони мають велике наукове та освітнє значення, а деякі з них мають глобальне значення. На півдні області знаходиться понад 10 печер, найвідомішими з яких є: Оптимістична - найдовша печера Європи довжиною проходу 240,5 км, "Озерна", або "Блакитні озера", довжина якої становить 116 км, «Млини» (40 км), «Хрустальна» (23 км), «Вертеба» (9 км) [25].

Окремо слід згадати скельно-печерні комплекси, які роками служили культовими предметами. Вони розташовані переважно на крутих схилах у важкодоступних місцях. Скельно-печерні комплекси в селах Монастирок (Борщевський район) та Стенка (Бучацький район), на стінах яких збереглися старовинні написи та вивіски, є привабливими туристичними визначними пам'ятками. Значну увагу туристів привертають мальовничі руїни замку Дністровської області в районі Нирків Заліщицького району, в селі Висечка, селі Кудрінці та селі. Скеля Подільська Борщевського району, в с. Золотий потік і с. Язловець Бучацького району. Також особливою популярністю користуються водоспади Тернопільщини. Найбільш відвідуваними є каскади Русиловського та Соколецького водоспадів, а також Джуринський, який є найвищим рівнинним водоспадом в Україні, висота якого сягає 16 м.

Адіби в Дністровському каньйоні Тернопільської області мають вигідне розташування, оскільки вони знаходяться поблизу туристично привабливих об'єктів. Отже, для садиби «У музиканта коваля» пріоритетним є розташування на Дністрі. Доступ води до річки краще сприяє відпочинку, риболовлі та плаванню, сплаву по Дністру. Крім того, у селі збереглися палац графа Станіслава Бадена 19 століття, Дерев'яна церква Успіння Пресвятої Богородиці 1795 року, церква 19 століття. Поруч виявлені археологічні розкопки пізнього палеоліту, трипільської та давньоруської культур, які

можуть залучити туристів до місцевої історії та археологічних екскурсій. У Коропцях також проводиться щорічний кулінарний фестиваль KoropFest, який у 2010 році відвідало близько 800 туристів. Унікальність розташування садиби «Наша Спелеохата» визначається її розташуванням біля гіпсової печери Млинки, у більшості галерей якої стіни рясно вкриті різнокольоровими гіпсовими кристалами різного розміру. Печера - це місце частих спелеотур. Садиба "Вікторія" розташована поблизу Джуринського водоспаду та руїн унікального Червоногородського замку 17 століття та католицька церква 18 століття. Особливий інтерес до замку додає той факт, що він знаходиться в абсолютно відокремленому від цивілізації місці, і до нього веде одна червона ґрунтова дорога.

На жаль, не всі доли мають зручне транспортне сполучення, що також сильно впливає на кількість туристичних потоків. У найвигіднішому становищі - садиба "У музиканта-коваля" в с. Коропці, до якої можна дістатися з Тернополя, Івано-Франківська, Львова, Чернівців асфальтованими дорогами. Є також щоденні прямі автобусні рейси. Поєднання із Залесем ("Наша Спелеохата") та з Нирковим ("Вікторія") набагато гірше. Правда, біля села Залесся, куди щодня курсують потяги з Тернополя, є залізниця.

Кількість та якість пропонованих послуг - головне, що дає туристам перевагу при виборі зелених сільських садиб. Отже, в садибі "У музиканта-коваля" вони мають можливість жити або в 100-річному будинку, з тодішніми меблями, ліжками, наповненими сіном, що, здається, повертається на початок минулого століття, або в сучасному будинку з усіма зручностями.

Додаткові послуги включають організацію екскурсій до печери та оренду спелео. Садиби та "Вікторія" пропонують екскурсійні маршрути до замку, водоспаду та місцевих екодоріжок.

Мабуть, найбільшою проблемою як сільського зеленого туризму, так і туристичного сектору України в цілому є недостатнє забезпечення туристів

необхідною інформацією. Це активізує завдання розміщення реклами подорожей на Інтернет-сторінках, в блогах та соціальних мережах.

Завдяки оригінальності стилю в дизайні садиб, всі вони по-своєму унікальні. Коропецький 100-річний будинок за своїм кольором не має аналогів у регіоні. "Наша Спелеохата" та умови проживання тут спонукають відвідати печеру та зануритися у спортивний туризм. А простота виготовлення маєтку в нирках НЕ дозволяє відволіктися від чудодійної природи та нічного шуму Джуринського водоспаду.

Ціноутворення та цінова конкуренція визнані деякими експертами як найважливіша проблема, з якою стикаються уряди-організатори сільського відпочинку. При організації відпочинку у сільській місцевості найменш зрозумілим є ціноутворення. І навіть на нерегульованому ринку він підлягає контролю. Зміни цін на поїздки часто проводяться власниками будинків без належного аналізу ринку.

Найпоширеніші помилки в ціноутворенні та пов'язані з їх орієнтацією на витрати, а також з тим, що ціни НЕ переглядаються з метою коригування відповідно до ринкових змін. Безперечно, сама ціна на Коропці, незважаючи на високий рівень наданих послуг, а найдешевший відпочинок буде в Нашому Спелеохаті. У Вікторії, яка знаходиться у відділі нирок, діє гнучка система знижок [25].

5.2 Історичний туризм

Особливої туристичної привабливості цій території надають численні об'єкти історико-культурної спадщини, які включають в себе незліченну кількість сакральних пам'яток, замків і фортець, музеїв, цінних в архітектурному плані громадських споруд тощо.

На території Тернопільської області взято під охорону держави 3,5 тис. пам'яток історії та культури [15]. У цих пам'ятках відображена історія нашого народу, його життя й побут, рівень соціально-економічного та

культурного розвитку. З них відомі нам: Почаївська лавра, Троїцький собор (1906–1912 рр.), Церква Воздвиження (кін. XVI ст.), Церква св. Покрови (1764 р.) та ін. На території Тернопільської області розташовано: 426 пам'яток археології (з них – 6 національного значення), 1673 пам'ятки історії (з них – 1 національного значення), 1315 пам'яток архітектури та містобудування (з них – 180 національного значення), 164 пам'ятки монументального мистецтва [15].

Таблиця 5.2 - Пам'ятки історії та культури (за автором)

Назва	Кількість	Національного значення	%, до загальної кількості
Історичні	1673	1	47
Археологічні	426	6	11
Мистецтва	164	-	5
Архітектури та містобудування	1315	180	37
Разом	3578	187	100

До Списку історичних населених місць України включено 30 населених пунктів Тернопільської області: Бережани, Борщів, Бучач, Вишнівець, Гримайлів, Гусятин, Залізці, Заліщики, Збараж, Зборів, Золотий Потік, Козова, Копичинці, Коропець, Кременець, Ланівці, Мельниця-Подільська, Микулинці, Монастирська, Підволочиськ, Підгайці, Почаїв, Скала-Подільська, Скалат, Теребовля, Тернопіль, Товсте, Хоростків, Чортків, Шумське [26]. Культурна спадщина минулого, зберігається в музейних закладах Тернопільської області, в таких як: Тернопільський художній музей, Борщівський краєзнавчий музей, Велеснівський етнографічно-меморіальний музей В. Гнатюка, Меморіальний музей-садиба Леся Курбаса, Меморіальний музей Богдана Лепкого (Бережани), Літературно-

меморіальний музей Юліуша Словацького та інші. Тернопільська область поєднала у собі частини трьох давніх українських етнічних земель: Галичини, Волині, Поділля. Звідси неповторний колорит Тернопільщини, величезне розмаїття побутових та обрядових традицій, багатищий фольклор, унікальні народні промисли, смачна кухня. У регіоні проводяться різноманітні фестивалі. Широку популярність здобувають традиційне фольклорно-обрядове дійство «Маланка» у с. Горошов, кулінарний фестиваль борщу в м. Борщів, фольклорний фестиваль «Зимові гостини» у м. Зборові, фестиваль «Мандруємо замками Тернопілля». На свою увагу заслуговують Андріївські вечорниці у м. Тернополі, це свято є одним із найчаруючих, найвеселіших, найзагадковіших і посідає особливе місце в культурі місцевого населення [27].

5.3 Лікувальний - оздоровчий туризм

Тернопільська область має певні ресурси та умови для розвитку лікувального туризму. До таких варто віднести кліматичні особливості, бальнеологічні ресурси, а також наявну матеріально-інфраструктурну базу. Щоправда, даний вид рекреації не відноситься до профільних у регіоні та наразі не вважається основним напрямком туристичної презентації області.

Таблиця 5.1 – Структура санаторно-курортних та оздоровчих закладів Тернопільської області за 2020 рік [28]

Кількість закладів, одиниць у тому числі	9
Санаторії	7
Дитячі	4
Пансіонати з лікуванням	-
Санаторії-профілакторії	-
Будинки і пансіонати відпочинку	-
Бази та інші заклади відпочинку	2
У них ліжок у тому числі	1170
У санаторіях	930
У дитячих	230
У пансіонатах з лікуванням	-
У санаторіях-профілакторіях	-
У будинках і пансіонатах відпочинку	-
У базах та інших закладах відпочинку	240

Як свідчать дані офіційної статистики, впродовж всіх років ХХІ ст. спостерігаються негативні показники щодо кількості оздоровлених у закладах санаторно-курортного господарства в Тернопільській області. Насамперед, упродовж 2000–2017 рр. зменшилась на 50% кількість закладів. На 30% зменшилась кількість санаторних закладів. Повністю зникла така ланка оздоровлення, як санаторії-профілакторії. На стабільному показнику тримається кількість дитячих санаторіїв. Несуттєво зменшилась кількість баз відпочинку. Двоякі характеристики характерні для показника кількості місць розміщення в санаторно-курортних закладах Тернопільської області. Загальна кількість ліжко-місць зазнала скорочення (майже на 25%). Але в дитячих санаторіях цей показник практично не змінився, в той час як у санаторіях-профілакторіях скорочення відбулося до повної ліквідації як таких. [29]

Свої особливості властиві динаміці рекреантів, які були оздоровлені в санаторіях Тернопільської області. Від 2000 р. до 2017 р. показник тих, хто перебував у санаторіях області, скоротився вдвічі. Показники тих, хто перебував на лікуванні та оздоровленні в санаторіях-профілакторіях, дитячих санаторіях та базах відпочинку за ці роки, практично не змінилися. Ці дані свідчать, що лікувально-оздоровчий туризм використовує наявну базу ресурсів та можливостей, але не стимулює розвиток даного напрямку як такого. За даними Головного управління статистики, в Тернопільській області в 2017 р. в області функціонувало 89 дитячих закладів оздоровлення та відпочинку (з яких тільки чотири були зорієнтовані на оздоровлення і характеризувалися лікувальною складовою частиною). Загальна місткість таких закладів складала 1746 ліжко-місць. Загалом упродовж року ці заклади прийняли майже 6000 осіб, із яких 40% відвідали заклади оздоровчого характеру. Таким чином, у віці до 16 років було оздоровлено в середньому в області лише 6% дітей. Найбільша кількість закладів такого типу функціонувала в:

- Зборівському (16),
- Тернопільському (13),
- Заліщицькому (10)
- Козівському (9) районах.

Зазвичай це були заклади сезонного характеру, що працювали в літній період на базі шкіл. Водночас виділялась низка адміністративних районів, в яких цьому питанню увага не приділялась взагалі або діти проходили оздоровлення в таборах прилеглих територій (Береженський, Кременецький, Підгаєцький, Чортківський) [28]. Ядрами лікувально-оздоровчого туризму в області є центри надання послуг лікувальнооздоровчого спрямування. Таких в області є шість [28]. Бережанський обласний комунальний дитячий гастроентерологічний санаторій «Золота липа» (м. Бережани Бережанського району) є гастроентерологічним санаторієм, розрахованим на 100 ліжок, із

них 60 – для гастроентерологічних, 10 – для ендокринологічних, 10 – для нефрологічних, 20 – для дітей із захворюванням верхніх дихальних шляхів, які мають схильність до хронічних захворювань. Санаторій функціонує цілорічно. Особливу увагу тут приділяють режиму дня, дієтичному харчуванню, кліматотерапії, геліотерапії, аеротерапії, тобто щоденні прогулянки на свіжому повітрі у лісовій місцевості. У фізіотерапевтичному кабінеті використовуються: електролікування, світлолікування, озокерито-, парафінотерапія, киснево-синглетна терапія, масаж, вібромасаж [28].

Санаторій «Збруч» (сmt. Гусятин, Гусятинський район) спеціалізується на захворюваннях органів травлення, органів опорно-рухової системи, хворобах сечостатевої системи (чоловіків та жінок), нирок та урологічних захворюваннях, захворюваннях ендокринної системи та порушенні обміну речовин; захворюваннях шкіри та наслідків опіків, а також хвороб, пов'язаних із дією факторів антропогенного, в тому числі радіаційного забруднення. Домінуючими методами лікування є кліматотерапія, лікувальна фізкультура (кінезотерапія), внутрішнє застосування лікувальних мінеральних вод, бальнеотерапія, гідротерапія (гідропатія) пелоїдо- та теплотерапія, електро-, світлотерапія та інші види апаратної (штучної) фізіотерапії, лікувальний масаж, інші види терапії (фітотерапія, медикаментозна терапія, ароматерапія, лікування бішофітом). Матеріальну основу складають 11 ванн, один лікувальний басейн, 14 грязьових кушеток [29].

Санаторій «Медобори» (с. Конопківка Тербовлянського району) спеціалізується на захворюваннях опорно-рухового апарату, периферичної та центральної нервової системи, захворюваннях кісток, м'язів, зв'язок, серцево-судинної системи, гінекологічних захворюваннях запального характеру, безплідді, захворюваннях легеневої системи. Базовими методами лікування є бальнеотерапія, пивотерапія (лікування т.зв. «живим» пивом), іпотерапія (лікувальна верхова їзда). У лікувально-діагностичному відділенні санаторію працюють: лабораторія, кабінети функціональної діагностики,

бальнеологічне відділення з натрійхлоридними, сірководневими ваннами, душами, підводним масажем, вертикальною витяжкою, басейном, торфогрязеве і озокеритопарафінове відділення, сухі вуглекисні ванни, бювет з натрій-хлоридною водою, фізіотерапевтичні кабінети, кабінети лазерної та магнітотерапії, рефлекс- і психотерапії, мануальної терапії, гінекологічні, кишкові кабінети, зрошення мінеральними водами, стоматологічні і зубопротезні кабінети, апітерапія, спелеотерапія, аромотерапія і фітолікування [29].

Санаторій «Барвінок» (с. Мщанець Зборівського району) – спеціалізований офтальмологічний санаторій вищої категорії, який проводить діагностику, комплексне консервативне та хірургічне лікування широкого діапазону очних захворювань у дітей та дорослих та реабілітацію хворих із захворюванням очей. Також проводиться лікування супутніх захворювань: лікування периферичної нервової системи, захворювань і травм органів опорно-рухового; шлунково-кишкового тракту, верхніх дихальних шляхів. Спеціалізацією санаторію є захворювання, що потребують консервативної терапії (міопія, гіперметропія, астигматизм), амбліопія, косоокість, порушення бінокулярного зору, катаракта, глаукома, дистрофія, помутніння більма рогівки, дегенерації, дистрофії сітківки і судинні оболонки, атрофії зорового нерву, хронічні судинні захворювання сітківки і зорового нерву, зміни ока при гіпертонічній хворобі, цукровому діабеті, кон'юнктивіти, блефарити, мейбомеїт, наслідки травм ока, що потребують консервативної терапії. Також проводяться лікування супутніх захворювань: захворювання опорно-рухового апарату; хвороби нервової систем. Основні методи лікування: склеропластика, кріодеструкція, хірургічне лікування, підбір окулярів і контактних лінз. Кременецький обласний комунальний дитячий психоневрологічний санаторій (м. Кременець Кременецького району) спеціалізується на неврозах, невротичній реакції, невротичних станах, початкових стадіях патологічного формування особи,

неврозоподібних станах, церебрастенічних і астенічних станах, заїканні легкої і середньої важкості, недорозвитку мови, логоневрозах, енурезах, відставанні в розумовому розвитку. На базі закладу функціонують кабінети: фізіотерапії (електролікування, ультразвуковому світлолікуванні), масажу (різні види масажу, ароматерапія), лікувальної фізкультури з тренажерами, логопеда, лабораторія, де проводять загальні клінічні обстеження. Заліщицький обласний комунальний дитячий санаторій (м. Заліщики Заліщицького району) – спеціалізується на реабілітації, профілактиці, оздоровленні дітей із захворюваннями серцево-судинної, легеневої системи, порушенням осанки, сколіозі, захворюваннями периферичної нервової системи. Індивідуальний курс лікування включає: водні процедури (душ Шарко, циркуляторний душ, висхідний), оздоровчі ванни з лікувальними складниками (морська сіль, ромашка, хвоя, підводний душ та масаж, фізіотерапевтичне лікування, кисневі коктейлі, лікувальний масаж та фізкультура, оздоровчі процедури у басейні та сауні). Загальною рисою всіх лікувально-оздоровчих центрів є відсутність достатньої рекламної та маркетингової стратегії, яка б популяризувала ці заклади [29].

На території Тернопільської області є достатні умови, щоб лікувально-оздоровчий туризм став повноцінним туристичним напрямком. Запозичивши європейський та світовий досвід, наявна ресурсна база може стати умовою розвитку спа-курортів, а також виділитися своєю бальнеологічною, релаксаційно-відпочинковою орієнтацією, з метою забезпечення потреб споживачів під час перебування на курорті. Ці умови можуть бути забезпечені у випадку використання сучасних маркетингових технологій та сприятливої інвестиційної політики. За останні десятиріччя кількісні показники тих, хто віддає перевагу або має потребу бути учасником лікувально-оздоровчого туризму, відзначається двома характеристиками.

Якщо показник тих, хто перебував у санаторіях області, скоротився вдвічі, кількість рекреантів, які перебували на лікуванні та оздоровленні в

санаторіях-профілакторіях, дитячих санаторіях та базах відпочинку, за ці роки практично не змінилися. Отже, існує можливість для підвищення використання таких площ та потенціалу для розвитку даного виду туризму.

Лікувально-оздоровчий туризм, який набуває надзвичайної популярності у світі, має сприятливі умови для розвитку в області завдяки наявності унікальних мінеральних вод типу „Нафтуся” та „Друскінінкай”, найбільші запаси яких у Гусятинському районі, лікувальних грязей (Теребовлянський і Тернопільський райони). Потребує розвитку відомий бальнеологічний курорт у с. Конопківка (Теребовлянський район), слід також розпочати відродження курортної справи у смт. Гусятин. Нові інвестиційні проекти, направлені на відновлення оздоровчої бази санаторіїв “Збруч” і “Медобори”, можуть зробити їх привабливими для людей із захворюваннями опорно-рухового апарату [29].

5.4 Аналіз та перспективи розвитку екологічно-орієнтованих видів туризму

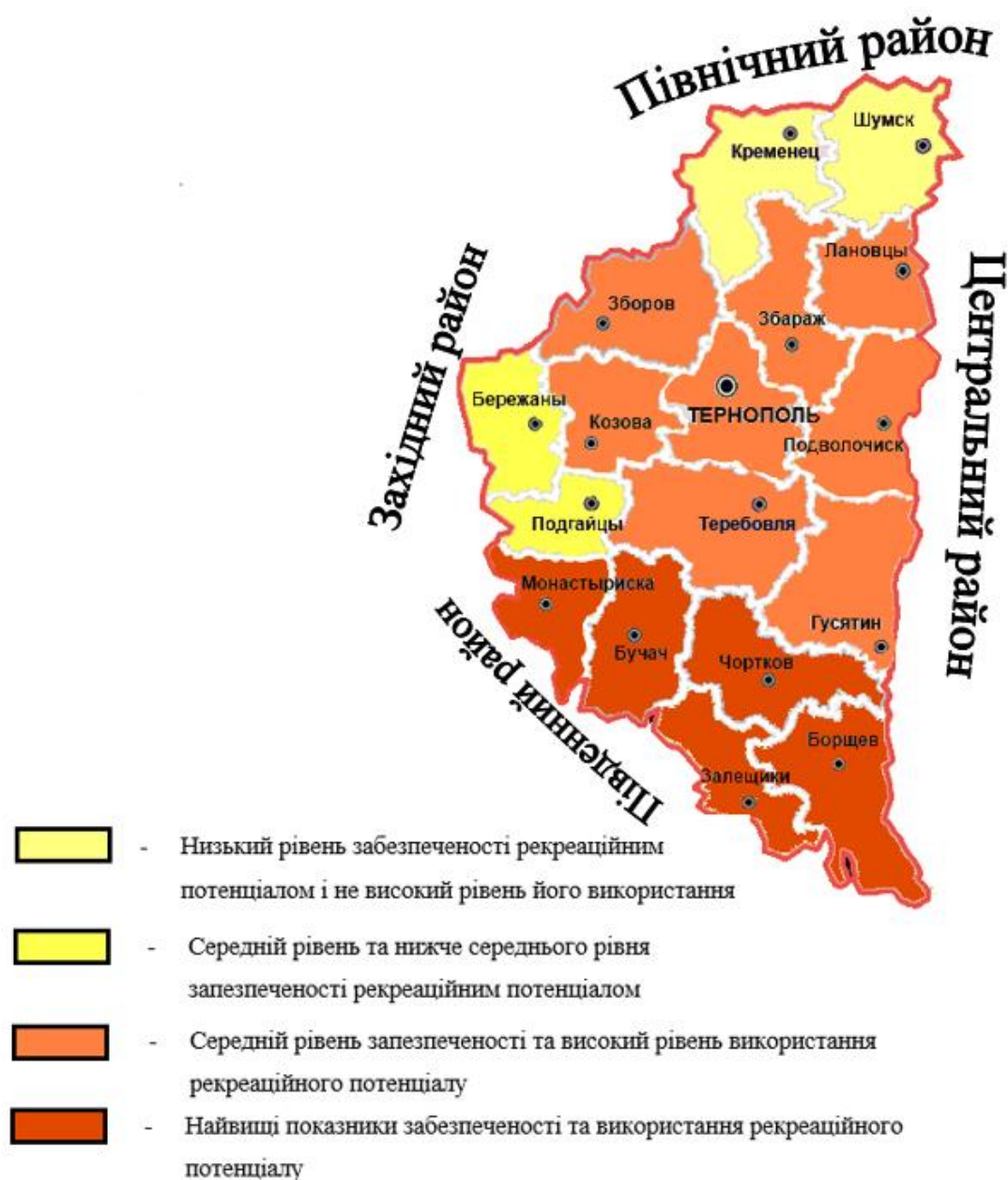

Рисунок 5.1 Карта схема рекреаційного районування Тернопільської області для розвитку екологічно-орієнтованих видів туризму

В ході дослідження було визначено чотири рекреаційні зони: Північну, Центральну, Західну та Південну.

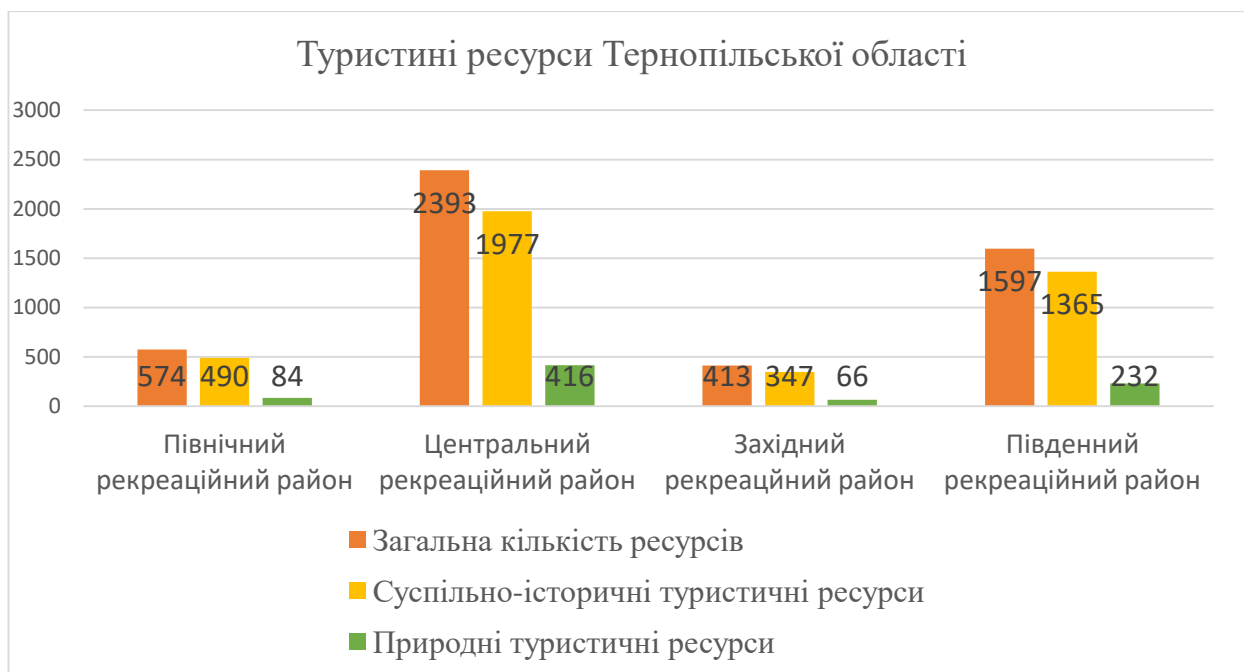

Рисунок 5.2 Туристичні ресурси Тернопільської області

Рисунок 5.3 Динаміка зміни кількості туристів що відвідали Тернопільську область за 2016-2019 рр.

Високим рівнем забезпеченості туристичними ресурсами відрізняється Південний регіон, який охоплює межі Чертковського, Монастирського,

Залешицького, Бучацького та Борщівського адміністративних районів. Регіон має найвищі показники серед інших за кількістю та щільністю туристичних ресурсів, він поступається за площею Центральному рекреаційному регіону, проте щільність туристичних ресурсів у ньому дещо вища. За обсягом соціально-історичних та природних ресурсів тут виділяється Борщівський район.

Центральний туристичний район є найбільшим за площею і характеризується хорошою транспортною доступністю. До неї входять Тернопільський, Терехівський, Гусятинський, Підволочиський, Збарзький, Зборовський, Лановецький, Казовський адміністративні райони. Незважаючи на те, що Центральний регіон має велику кількість як природних, так і соціально-історичних туристичних ресурсів, він поступається за щільністю Південному туристичному регіону через меншу площу останнього.

Територію рекреаційної зони перетинає унікальне геологічне утворення - Товтровий хребет, найвища частина якого - Медобори - перетинає межі області від Кременецької Горбогір'ї через місто Збарж., Г. Скалат, Підволочиський район, до села Гусятин ниткою шириною від 6 до 12 км [30].

У Медоборах знаходився один з найбільших язичницьких релігійно-культурних комплексів - культовий центр Збручці (головний центр знаходиться на горі Богіт) [31]. Тут зосереджена велика кількість унікальних соціальних та історичних ресурсів, включаючи сакральні, подієві, архітектурні, замкові об'єкти. Налагоджена туристична інфраструктура та транспортні зв'язки з іншими регіонами виступають стимулюючими факторами для розвитку різних видів туристичної діяльності: сакральної, пізнавальної, наукової, подієвої (фестивальної, пригодницької), сільської зеленої, екотуризму тощо. Історичними ресурсами, що мають найбільшу цінність у регіоні, є світські та оборонні споруди, тому замковий туризм, як і

розважальний, є перспективними видами туризму. На території району знаходиться центр національного історико-архітектурного заповідника «Замки Тернопілля» у місті Збараж. У місті розвивається туристична інфраструктура: наразі на території замку є ресторан, є паркінг, побудований готель для туристів. Усі замкові споруди мають зручне транспортне сполучення з Тернопільським замком.

Основним туристичним центром району та області є, звичайно, місто Тернопіль, яке має зручне транспортне та географічне положення, добре розвинену інфраструктуру (тут 68 готельних закладів та 916 закладів громадського харчування, є всі типи транспорту та зв'язку), а також має багатий туристичний потенціал. Головною окрасою міста є Тернопільський став, довжиною до 3 км і шириною до 0,87 км, неподалік від центру міста (таке явище, крім Тернополя, властиве лише деяким містам світу). Максимальна глибина озера 12 м. На сьогодні Тернопільський ставок є місцем відпочинку для населення, а також місцем проведення спортивних змагань та тренувань. Уздовж озера курсує водний транспорт - два теплоходи "Капітан Парій" та "Герой танцюристів", а також вітрильна яхта "Тернопіль", яка обслуговує бажаючих у будні та вихідні в теплу пору року. Взимку місцеві жителі стали використовувати його для риболовлі, також проводяться різні спортивні заходи (хокей, біатлон, собачі санки, катання на ковзанах).

До рекреаційних зон міста належать зелені зони - парки, яких налічується шість. Наймолодший парк міста - парк Топільче, посаджений у заболоченій місцевості і офіційно відкритий у 1985 р. Через парк протікає річка Серет, де часто проводяться спортивні змагання з веслування, у парку є дитячі атракціони, є козак фортеця, а функціонує нещодавно відкритий ресторан "Ноева ковчег". У парку Шевченка часто проводяться фестивалі, серед яких: щорічна виставка-фестиваль західного туризму. У парку Національного відродження є перше в Україні створене Співоче поле, сцена якого розрахована на 1200 виконавців, де проводяться концерти та фестивалі.

Парк Загребеля охоплює дендропарк на масиві Дружба, пляж, лісові насадження в селі Кутковці та інших землях. У парку створені функціональні зони: заповідний, регульований відпочинок, стаціонарний відпочинок (для розміщення готелів, ресторанів) та економічна зона. Найстаріший парк міста - Парк Слави, заснований наприкінці 19 століття. На території парку є алея героям: меморіал воїнам, загиблим під час Другої світової війни, де четверо Героїв Радянського Союзу - Живов, Танцюристи, Карпенко, Максименко, а також 226 воїнів-визволителів поховані. Також є єдина у Тернополі дерев'яна церква, зведена на початку ХХІ століття. Найменший парк - Парк Вознесіння Господнього, створений на території пустелі в регіоні БАМ. Посадка в молодіжному парку - з 2000 р. Є також 2 кургани та 4 клумби. Серед архітектурних пам'яток Тернополя домінуючим є Старий замок - оборонна споруда, побудована в 1548 році на березі річки Серет. Тоді ж був створений штучний ставок, призначений для захисту споруди від татарських загарбників.

До архітектурної спадщини міста належить низка античних храмів, які пройшли випробування воєнного часу і збереглися до наших днів: найдавніший храм - це Церква Воздвиження Чесного Хреста (ХVI століття) Або Надставна, що має оборонні знаки, Церква Різдва Христового (ХVII ст.), яка зберегла свій первісний вигляд до наших днів, Церква Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії (1779), яка була зведена як церква монастиря домініканців на с. ініціатива коронного гетьмана Речі Посполитої Йосипа Потоцького.

До туристичних центрів Центрального туристичного регіону належать село Зарваниця Тербовлянської області, місто Тербовля., Г. Збараж, станція метро Копіченці, смт. Зборов, смт. Гусятин - населені пункти, що мають відомі туристичні визначні пам'ятки, відзначаються хорошою транспортною доступністю до обласного центру. Зарваниця - найпривабливіше село Тернопільської області. Тут діє всесвітньо відомий Марійський духовний

центр. Дорога до села сьогодні впорядкована. Зараз паломники та туристи зупиняються на ніч у курені або в наметовому містечку [29]. На сучасному етапі в селі розвивається паломницький туризм для греко-католицьких паломників. За 15 км звідси розташоване село Струсов, в якому є три музеї: краєзнавчий, літературно-меморіальний імені поета С. Будного, музей каплиці бандури села; є палац Голуховських (XVIII ст.) з парком, монастирська церква оо. Василяна (18 століття), Миколаївська церква (1930), Святого Антонія (1903), синагога (19 століття).

Туристичне село на Теробовлянщині - Буданов. У селі проводяться екскурсійні поїздки, що включають також відвідування Теробовлянського замку, Чертковського, залишків Мікулинецького замку та руїн села Яновського. Долина, яка знаходиться прямо біля села Буданов. [29].

Місто Теробовля - одне з найдавніших міст краю (1097). Руїни замку (1631), а також оборонна церква Святого Миколая (XVI ст., Перебудована в 1735 р.), Церква та кармелітський монастир, ратуша, синагога, ряд пам'ятників, вони є основа екскурсійних маршрутів з навчальною метою.

У структурі Центрального району варто виділити певні напрямки для рекреаційної спеціалізації, наприклад, Теробовлянська - санаторій Гусятинський. На території Гусятинського району знаходиться санаторій «Збруч», а на території Теробовлянського - санаторій «Медобори» на основі лікувальних вод та пелоїдів. Поселення міського типу належить до групи середньо привабливих міст. Гусятин, який має вигідне географічне положення.

Обласний центр розташований на березі річки Збруч, на території унікального природного утворення - Товтрового хребта.

На території Гусятинського району знаходиться природний заповідник «Медобори», де проводяться екомандривки. Найпопулярнішими на території заповідника є такі об'єкти: гора Богіт (де знаходився язичницький язичницький храм і стояв Збруцький ідол) і гора Острая, печери "Христина",

"Пуща відлюдника". Саме місто Гусятин має такі видатні споруди: оборонну Онуфрієвську церкву (16 століття) та оборонну синагогу (16 століття), діючу церкву оо. Бернардинів, які якісно доповнюють туристичний потенціал міста та його околиць. Раніше в синагозі працював краєзнавчий музей, а нещодавно приміщення синагоги були порожніми та зруйнованими. Місто спеціалізується на рекреації: бренд Гусятин - бальний санаторій "Збруч". [30].

У Тереховлянському районі оздоровчими центрами є село Микулинці та с. Конопківка. У селі. Мікулинці, що належить до найдавніших поселень Київської Русі, збереглися залишки замку та палацу графів Реїв (18 століття). Є церква Святої Трійці (1779 р.), Дві церкви Святої Трійці (1902 та 2000 рр.), Каплиця (1999 р.), "Фігура" захисника пожеж святого Флоріана (1797 р.). Село Конопківка відомо з 17 століття. Барон Ян Конопко заснував німецьку колонію біля цілющих джерел сірководню в 1821 р., А в 1829 р. Побудував курортний комплекс (архітектори А.Інґліш та П.Тронікер), що складався з ванни, житлового будинку на 100 кімнат, кухні їдальня та більярд. Гостьовий дім сидів у парку. Люди з Центральної Європи приїжджали на лікування до 1890 року, потім курорт згорів, парк вирізали, а колоністи пішли. Відроджений санаторій в 1967 році, як Мікулинецька обласна водно-грязьова ванна "Медобори". Воду Конопківського досліджував німецький лікар Г.-Г. Мосін, хіміки, доктори медицини Бішер, Бюхнер, Кайзер та інші. Окремо виділяють Лановецький-Підволочиський та Зборовський-Казовський регіони сільського зеленого та освітнього туризму. Отже, село Молотков Лановецького району має цінні історичні та культурні ресурси. Серед них - меморіальний комплекс "Молотківська трагедія". Село Токі Підволочиського району, що лежить на правому березі річки Збруч, є цікавим місцем для освітнього туризму. Серед архітектурних споруд - руїни замку (XVI ст.), Церква Преображення Господнього (1902 р., Сонячний годинник (1907 р.). За 8 км від села знаходиться село Скорики, де є дерев'яна церква І Богослов з

унікальним іконостасом. [30] У Підволочиську виділяються такі пам'ятки архітектури: Свято-Троїцький собор (1993-2008), католицька церква, церква Святої Трійці (1863), ратуша, вілла Громницька, залишки синагоги. включати в туристичні поїздки Центрального туристичного регіону. У Козівському районі блукало відоме село Денисов 16 століття як частина колишнього міста, що включало сусіднє село Купчинці. Є три музеї, стара Миколаївська церква (1887), стара каплиця. Є насипна могила Українських Січових Стрільців та козацька могила, в центрі споруджено низку пам'ятників: І. Вітошинському (1992), Іванні Б Лажкевич (1989), Т. Федорову, М. Шарик, який проживав у селі, Т. Ш Євченко (1983), на честь проголошення незалежності України. Село лежить на шляху від Тернополя до духовного центру Зарваниця, і тому його можна включити до навчальних екскурсійних маршрутів. На шляху Тернопіль - Львів лежить місто Асамблеї. Місто славиться Музеєм Зборовської битви, перед яким встановлено пам'ятник Богдану Хмельницькому; у місті збереглися архітектурні пам'ятки - церква (1755), Преображенська церква (1749), ратуша (1878). Популярні сьогодні такі види туризму, як розважальний, замковий, науковий. Варто звернути увагу на розвиток таких видів туризму в Тернопільсько-Збаразькому підрайоні. У селі. Вишневець Збаразького району, де збереглися залишки замку з палацом та родинною церквою магнетів Вишневець, а також монастир кармелітів, побудований Яремою Вишневець, та старе козацьке кладовище [29]. Загалом місто має зручне транспортне сполучення з найближчими туристичними об'єктами.

Місто Збараж має високий рівень привабливості, відомий своїм замком, який є центром національного історико-архітектурного заповідника «Замки Тернополя». До заповідника входять пам'ятки архітектури міста - синагога (1537), Преображенська церква (1600, побудована на місці монастиря св. Онуфрія; нині - парафіяльна церква села Залужжя), церква та монастир отців бернардинів (1627), Успенської (1755) та Воскресенської (1764) церков. У

Збаражі встановлено пам'ятники: А. Міцкевичу (1898), Б. Хмельницькому (1954), І. Франку (1992), Меморіалу Слави воїнам, які загинули в німецько-радянській війні (1965). На міському кладовищі поховані українські Січові Стрільці, жертви сталінських репресій (перепоховань). Місто розташоване в межах унікального природного утворення Товтрового хребта, мальовничі ландшафти якого покращують туристичну привабливість міста. Туристична інфраструктура міста на сучасному етапі досить потужна. Є готель, заклади громадського харчування, які можуть прийняти значну кількість відвідувачів. Завдяки сприятливим умовам для розвитку туризму, місто входить до основних туристичних маршрутів регіону. Село Старий Збараж розташоване за 3 км від міста, де є руїни фортеці XIV-XVI століть [26]. Села Личковці та Городниця Гусятинського району, розташовані поблизу території природного заповідника Медобори, належать до населених пунктів, які вигідно поєднують природний ресурс та історико-культурний туристичний потенціал. Серед архітектурних пам'яток села церква Святого Миколая (1850) та церква Непорочного Зачаття Діви Марії (1706), водяний млин (XIX століття) та залишки замку (XVII століття) с. палац (XX століття). Сьогодні палац реставрують з метою розміщення санаторію в його приміщеннях.

У 1984 році на горі Богіт, розташованій на околиці села Городниця, археологи дослідили поселення та храм, де стояв давньоруський ідол. Сьогодні гори Богіт та Звенигород - найвідоміші язичницькі духовні центри в Україні та світі. Щороку в день Святоїта (21 червня) сюди масово приїжджають так звані РУНВЕРИ з різних регіонів України, Америки, Скандинавії. В селі є церква Св. Трійці (1772), кімната-музей письменника Д. Лукіяновича. Обидва села включені в освітні туристичні маршрути, які, однак, включають відвідування історичних пам'яток як доповнення до природних пам'яток заповідника Медобори. У селі Окно Гусятинського району є карстові озера - «Вікніни», які мають чисту прозору воду, яка не

замерзає взимку; еко стежка "Скелі Івана Франка" та "Гостра гора". Село розташоване за 5 км від села. Гримайлів.

У Гусятинському районі, знаменитому селі Гримайлов, батьківщині видатного фізика І. Пулюя. Йому присвячена меморіальна кімната (1995), встановлено пам'ятник. Окрім музею, у місті є синагога (19 століття) та руїни замку (19 століття) з парком. Місто Гримайлів має зручне транспортне розташування, воно лежить на дорозі Тернопіль - Кам'янець-Подільський. Містечко Хоростков Гусятинського району відоме дендропарку. У Хоролі також є архітектурні визначні пам'ятки: кінна арена (1837), два палаци (18 століття, 1837), церква (кінець 19 століття), церква Позиції Чесного Одягу Пресвятої Богородиці (1837). Через місто проходить залізнична колія, але в ньому немає приміщень для розміщення, що негативно позначається на обсязі туристичного руху до міста.

Західний рекреаційний район охоплює межі Бережанського та Підгаєцького районів. Такий поділ було проведено виходячи з того, що ці райони мають однорідний видовий склад рекреаційних ресурсів: вони включені до природного утворення Подільського горбогір'я (інакше - Ополе), а серед соціально-історичних ресурсів ті, що є основою бо священне, переважають події та розваги. туризм (частка сакральних об'єктів у загальному обсязі соціальних та історичних ресурсів району становить 26%, а ресурсних заходів - 60%).

Незважаючи на незначні кількісні показники туристичного потенціалу регіону, за щільністю соціальних та історичних туристичних ресурсів Ахідний край незначно поступається привабливому Центральному регіону, а за щільністю природних ресурсів значно перевищує Показники Центрального регіону така ситуація зумовлена невеликою площею Західного туристичного регіону. Щільність музейних установ у Західному окрузі найвища в регіоні (1 музей на 100 км²), тому вони є перспективними для розвитку освітньої та екскурсійної діяльності.

Місто Бережани заслуговує на особливу увагу в Західному регіоні як головний туристичний центр. Туристичні поселення також можна розглянути. Посухов (м. Лисоня), села Рай, Жуков та Вербов Бережанського району, м. Підгайці. Місто Бережани - історичне місто, тут можна побачити краєзнавчий музей, музей книги, музей переслідуваної церкви та музей Лепкого, що знаходяться в будівлі ратуші (1811 р.), А також архітектурний ансамбль міста (будівлі 16 - початку 20 ст.), центральною будівлею якого є Бережанський замок. У місті є готель "Едем", у центрі міста - ресторани заклади "Анатоль" та "Інн". Що стосується природних умов, місто цікаве тим, що воно розташоване в західній частині Подільської височини, яка називається Опіллям. Неподалік від міста є мальовничий ставок, що покращує рекреаційний потенціал міста для відвідувачів різного віку та професій. Таким чином, Бережани є одним із найпривабливіших міст для освітнього туризму в регіоні. Неподалік від нього знаходиться село Рай. Відомий палацово-парковим ансамблем (1709 р.), Вододілами, джерелами та ставками [30]. Місцевий маршрут веде на північ від міста до села Жукова, де знаходиться сімейний музей Лепких. Невелика відстань до обласного центру дозволяє туристичній інфраструктурі міста поширитися на село; є також садиба сільського зеленого туризму "В мальвових". Цей об'єкт є частиною кластеру сільського туризму "Мальовнича Бережанщина" [30]. Далі на північний захід від села - село Вербов (музей історії села), що повертається в село. Жукова та дотримуючись напряму на північ, туристичний маршрут включатиме огляд музейної кімнати в селі Розгадов Зборовського району. По дорозі до с. Розгадов - село Біше (оборонна церква, яка входить до складу історико-архітектурного заповідника) с. Розгад на заході - село Краснопуца, відоме своїм оо-монастирем. Василян. Загалом, стан доріг дозволяє маршрути в цьому напрямку.

Природно цікавим є село Гутіско. В його околицях знаходиться Голіцький державний ботанічний заповідник, Опільська печера. Багато

пам'яток історії та культури в селі Жукові: музей родини Лепких, перший у світі пам'ятник Б. Лепкому, церква Іоанна Богослова з дерева (1803 р.), Перевезена із села Нараїв.

Північний рекреаційний регіон охоплює межі Кременського та Шумського районів. Він є найменш привабливим у районі, незважаючи на наявність туристичного потенціалу та транспортну доступність.

Пріоритетним напрямком розвитку туризму в регіоні є археологічний. села Стижок та Антонівка, смт. Шумськ - давні поселення, на місці яких були давньоруські поселення. У с. Романова, були знайдені залишки життя черняхівської культури, а в селі Бриків - давньоруський археологічний комплекс. У напрямку на північний схід - село Сураж, через яке за часів Київської Русі проходило древнє урочище від Острога до Кременця. Кременецький край цікавий археологічним туризмом. На горі Кулічівка у місті Кременець було знайдено палеолітичне стояче дихання, яке має світове значення [29].

Природний потенціал Північного туристичного регіону дозволяє розвивати спортивно-оздоровчий туризм на його території. Зокрема, велику цінність мають лісові масиви, в деревостані яких зустрічаються види сосни, що мають лікувальні та оздоровчі властивості. Тому в районах лісу варто створити молодіжні оздоровчі табори, санаторії на базі кліматичних та лісових ресурсів.

Шумський район особливо цінний з точки зору оздоровчого туризму. На території сіл Антонівка, Велика Іловиця, Стижок (у лісі між селами є табір УПА просто неба «Волинь-Юг», де щороку проводяться триденні історичні квести), Сураж, де є цікавими туристичними визначними пам'ятками, варто створити заклади охорони здоров'я. Під час масового відвідування туристів прилеглі території та їх туристичні визначні місця будуть популяризовані.

У Кременецькому районі виділяється Кременецьке Горбогір'я, яке займає площу понад 20 тис. Га. Третя частина лісів Кременецьких гір зайнята сосною, сприятливою для оздоровчої діяльності. Крім того, Кременецькі гори є потужним потенціалом для розвитку зимового спортивного туризму, серед якого сьогодні розвивається катання на санях та лижах. Привабливим підрайоном Північного туристичного регіону є Кременецький підрайон, який має кращу транспортну доступність, ніж Шумський (через місто Кременець проходить автомобільна дорога Кишинів-Дубно міжнародного значення). Концентрація соціальних, історичних та природних ресурсів значно вища, ніж у сусідньому Шумському. Транспортна інфраструктура району полегшує рух туристичних потоків як усередині області, так і з сусідніх регіонів. Крім того, в області 11 музейних установ що найбільшу цінність мають об'єкти Кременецько-Почаєвського історико-архітектурного заповідника у Кременці та Почаєві. Ці міста є найпривабливішими туристичними центрами району. У цій галузі пріоритетним напрямком туристичної діяльності є освітній туризм на основі оборонних та світських пам'яток архітектури, а також музейних установ. Співробітники заповідника проводять туристичні екскурсії на гору Зам кова в місті Кременець, де знаходяться руїни замку, екскурсії містом, а також священні екскурсії з міста Кременець (Богоявленський монастир, Покровська церква та інші) до Свято-Успенська Почаєва Лавра - центр паломництва православних віруючих. У місті Почаєві є кілька закладів розміщення. У найближчій до святині є гостинний паломницький будинок із прийнятними цінами на ночівлю. У с. Дубрава, що за 2 км від міста Почаєва в напрямку міста Кременця, знаходиться готель «Почаєвський мир» [30].

Окремої уваги заслуговує місто Почаєв, до якого паломництво здійснюють тисячі віруючих з усієї країни, а також з Росії. Тому комплекс Свято-Успенської Почаєвської лаври є основою для розвитку паломницького туризму, який може стимулювати соціально-економічний розвиток міста для раціонального підходу до експлуатації святині. Крім того, у місті є два музеї:

Музей духовної культури, Художньо-меморіальний музей І. Хворостецького, які мають бути включені до екскурсійних маршрутів. Місто Кременець привабливе для туристів. У місті є готелі та ресторани, кафе, їдальні, призначені для відпочинку та відпочинку туристів. Місто привабливе для проведення освітніх екскурсій: тут знаходиться центр Державного історико-архітектурного заповідника «Кременець-Почаєв». Заповідник включає руїни Кременецької фортеці XIV століття, розташованої на горі Бона, абсолютна висота якої становить 397 м над рівнем моря. На місці фортеці щорічно проводиться фестиваль готичної культури «Стара фортеця».

У північно-західній частині міста є ще один привабливий природний об'єкт - гора Кулічівка. Місто багате на сакральні споруди: Собор Святого Миколая, 1636, Богоявленський монастир, 1760, Св. Станіслав, XVI століття, Церква Воздвиження Чесного Хреста, XIX століття, Церква Св. Фати (XIX століття). Музей Кременця цікавий для туристів: краєзнавчий музей, музей тоталітарного режиму, будинок-музей Ю. Словацького. Добре відомий добре збережений Білокриницький палац із парком (XIX століття). У приміщенні палацу знаходиться краєзнавчий музей. Тернопільська обласна державна адміністрація у 2012 році прийняла інвестиційний проект "Кременецький навчальний центр зимових видів спорту", який слід віднести до проектів загальнодержавного значення. Основне завдання проекту - створити на базі спортивної школи "Колос" та унікальної санної траси у місті Кременець навчальний центр для збірних команд України з зимових видів спорту. У рамках Кременецьких гір створений національний природний парк, де сьогодні діє туристичний та готельний бізнес. Крім того, місто має вигідне транспортне сполучення з обласним центром, з містами Дубно, Київ, Чоп, Луцьк. Це призводить до перспективи збільшення кількості туристів до міста, яке в майбутньому може бути «затавровано» як центр спортивного та оздоровчого туризму.

ВИСНОВКИ

В магістерській роботі виконувалось дослідження та оцінка рекреаційного потенціалу Тернопільської області.

З цією метою було детально оброблено інформацію про природні, історико-культурні, санаторн-курортні умови Тернопільської області. Її географічне положення та рельєф, кліматичні умови, біорізноманіття, характеристика водних ресурсів.

За площею території 13,8 тис. км² або 2,3% від площі країни.

Тернопільщина межує з Рівненською, Львівською, Івано-Франківською, Чернівецькою, Хмельницькою областями України.

Клімат помірно-континентальний клімат із теплим літом, м'якою зимою і достатньою кількістю опадів. Рослинність представлена понад 1100 видами вищих спорових і насінних рослин. В тваринний світ входять: 412 видів хребетних, зокрема 45 видів риб, 11 — земноводних, близько 283 — птахів, 62 — ссавців, 10 — рептилій.

Тернопільська область є територією із середнім забезпеченням водними ресурсами. По території області протікає понад 1400 річок і потічків. З них 120 річок мають довжину понад 10 км.

В роботі використані дані про сучасний стан розвитку природно-заповідного фонду. В його структурі нараховується 643 об'єкти загальною площею 135623,7 га. Показник заповідності становить 8,92 % загальної території області.

У цілому регіон має сприятливі соціально-економічні передумови для перетворення туристичної сфери діяльності на одну з провідних галузей у господарстві області. Тернопільська область має досить розвинену транспортну мережу, потужні промисловий та сільськогосподарський комплекси.

Історико-культурні ресурси Тернопільщини є важливою складовою туристично-рекреаційного потенціалу області. На державному обліку області перебуває 1315 пам'яток архітектури та містобудування, з яких 180 - національного значення; 1937 пам'яток історії і мистецтва; близько 1,5 тисячі – археології; 634 об'єкти природно-заповідного фонду з них: природний заповідник „Медобори”, національні природні парки „Кременецькі гори” і „Дністровський каньйон”, 13 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 1 ботанічний сад, 9 дендропарків 130 та ряду інших заповідних територій та об'єктів; 27 державних та 136 громадських музеїв, 14 з яких носять звання народних.

Потенційна місткість природних ландшафтів складає 446,7 тис. чол., а впорядкованих ландшафтів - 767,3 тис. чол.

Рекреаційно-туристичний потенціал Тернопільської області згідно виконаної комплексної його оцінки за методикою В. Мацоли є посереднім.

В наш час рекреаційний потенціал використовується не достатньо повно для розвитку екологічного туризму.

У цілому регіон має сприятливі соціально-економічні передумови для перетворення туристичної сфери діяльності на одну з провідних галузей у господарстві області. Тернопільська область має досить розвинену транспортну мережу, потужні промисловий та сільськогосподарський комплекси.

За оцінкою естетичних якостей території показник склав найвищий бал, що добре впливає на екологічний туризм.

Оцінка мінеральних вод, лісів бажає кращого. Безпосередно потрібно розвивати дані особливості області.

Кліматичні умови задовільняють усі потреби для розвитку.

Рекреаційні заклади області здатні задовольнити попит населення області та приїжджих рекреантів на більшість видів рекреаційних послуг.

Досить чітко виділяються території концентрації рекреаційних установ та території, перспективні для рекреаційного освоєння.

Туристична складова Тернопільської області досить різноманітна, проте найефективніше розвиваються екологічний, сільський, спортивний, подієвий та оздоровчий туризм. Проте потенціал цих сфер значно більший, тому доцільно зосередити увагу на реалізації наявних можливостей для розвитку інших видів – етнотуризму, ділового, наукового; активізувати розвиток транскордонного співробітництва.

Реалізація заходів з розвитку туристичної індустрії допоможе створити сучасну туристичну інфраструктуру, збільшити частку в'їзного туризму, що водночас позитивно вплине на розвиток таких видів економічної діяльності, як транспорт, готелі та ресторани, роздрібна торгівля, харчова промисловість, будівництво, зв'язок, страхування, фінансове посередництво, діяльність у сфері відпочинку і розваг, культури та спорту тощо, пожвавить місцеву економіку, створить додаткові постійні та сезонні робочі місця, стимулюватиме розвиток народних ремесел і культурної спадщини.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Погурельська Т. В. Тернопільська область: Географічний атлас: вид. 3-є виправлене і доповнене. - К.: ТОВ «Мапа», 2010 - 20 с
2. Корошун І. М. та ін. Природні умови та ресурси України. Навчальний посібник до курсу «Природні ресурси України» для студентів екологічної спеціальності вищих навчальних закладів. - Рівне: ПРИНТ ХАУЗ, 2000.
3. Любинська І. Оцінка кліматичних ресурсів Тернопільської області для організації рекреаційної діяльності//Наукові записки. - 2010. - №2. - с. 4-10.
4. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2016 р. □ Тернопіль: 2017р. / під керівництвом Сінгалевич О. В., Управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації
5. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
6. Денисик Г. І. Природнича географія Поділля. - Вінниця: Еко Бізнес Центр., 2008. - 184 с.
7. Тернопільське лісове управління лісового та мисливського господарства [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <https://ternopillis.gov.ua>
8. Геренчук К. І. Природа Тернопільської області. - Львів: Вища школа. Видавництво при Львівському університеті, 2010.
9. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. — К. : Глобалконсалтинг, 2009. — С. 780–836.
10. Минеральные лечебные столовые воды Украины. Справочник / Под ред. Бабова К.Д. - Коломия: Вадавничо-поліграфічне товариство "Вік", 1998.

11. Тернопільська обласна державна адміністрація. Управління екології та природних ресурсів [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <http://ecoternopil.gov.ua/index.php/programa-onps>
12. Законом України "Про стратегічну екологічну оцінку". (ВР України, Закон "Про стратегічну екологічну оцінку" від 20.03.2018 N 2354-VIII) [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>
13. Офіційна веб-сторінка Природно-заповідного фонду Міністерства екології та природних ресурсів [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. — Режим доступу: <http://pzf.menr.gov.ua>
14. Денисик Г. І. Природнича географія Поділля. - Вінниця: Еко Бізнес Центр., 2008. - 184 с.
15. Заповідні парки Тернопільщини - Львів, 2019.
16. Природний заповідник Медобори [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Тернопіль. – Режим доступу: <http://www.medoboryreserve.te.ua/>
17. Наказ президента України " Про створення національного природного парку "Дністровський каньйон".[Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>
18. Оцінка значущості мережі природно-заповідного фонду за методикою Ю.М. Грищенко-2001.-8с.
19. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. – Львів, 1997. – 259 с.
20. Інвестиційний паспорт Тернопільської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.te.ua>
21. Концепція розвитку туризму та курортів у Тернопільській області до 2027 [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua/main/ua/publication/content/21627.htm?lightWords=розвитку%20туризму%20та%20курортів>

22. Безручко Л.С. Методика оцінки туристичних історико-культурних ресурсів (на прикладі Турківського р-ну Львівської обл.) Навчально-методичний посібник / За ред. проф. Р.Я. Береста / – Львів, 2013. – 160 с.
23. Туристична та санаторно-курортна галузь області / Тернопіа обласна державна адміністрація. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: https://www.adm-tr.gov.ua/?page_id=1562
24. Лендел М.А. Місце і роль рекреаційного комплексу у розвитку економіки Закарпаття // матеріали наук.-практ. конф. Ужгород, 1997. С.125-136.
25. Рутинський М.Й., Зінько Ю.В. Сільський туризм: навч. посіб. К.: Знання, 2006. 271 с.
26. Будзей О. Ю. Історичні місця України. - Львів: Світ, 2005. - 272 с.
27. Історія міст і сіл УРСР: У 26 т.: Т.: Тернопільська область. - К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1975. - 678 с.
28. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2017 рік. (2018), с. 169
29. Охота, В.І. (2010). Інвестиційно-інноваційний потенціал санаторно-курортного туризму на Тернопільщині. Інноваційні економіка, 3-4, 84–88.
30. Рутинський, М.Й. (2010). Ключові принципи сталого розвитку курортно-рекреаційної сфери західного регіону України. Стале природокористування: підходи, проблеми, перспектива. Матеріали III міжнар. наук. конф. (28-29 травня, 2010 р.), 137–138.
31. Пушкар Б.Т. Рекреаційне господарство регіону та його особливості // Науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка Випуск №2: Географія Тернопіль 2010. – С.170-174.

ДОДАТКИ

Додаток А

Перелік публікацій та виступів за темою кваліфікаційної роботи магістра:

1. Демчук Д. В., Нагаєва С. П. Оцінка значущості мережі природно-заповідного фонду Тернопільської області. Dynamics of the Development of World Science. Abstracts of X International Scientific and Practical Conference. Vancouver, Canada 10-12 June 2020. С 367-370.
2. Демчук Д. В., Нагаєва С. П., Чернякова О.І. Територіально-рекреаційний комплекс Тернопільської області. Achievements and Prospects of Modern Scientific research. Abstracts of I International Scientific and Practical Conference. Buenos Aires, Argentina 6-8 December, 2020.
3. Демчук Д. В., Нагаєва С. П. Сучасний стан розвитку природно-заповідного фонду Тернопільської області. Sectoral Problems of Environmental Safety. Abstracts of V International scientific and practical conference of students, undergraduates and graduate students. Kharkiv, Ukraine 25 October 2019. Сторінки 92-94.
4. Демчук Д. В., Нагаєва С. П., Чернякова О.І. Оцінка природно-рекреаційного потенціалу для сталого розвитку екологічного туризму в Тернопільській області. Modern science: problems and innovations. Abstracts of X International Scientific and Practical Conference. Stockholm, Sweden 13-15 December, 2020.
5. Демчук Д. В. Оцінка природно-рекреаційного потенціалу як основи сталого розвитку екотуристичної діяльності в Тернопільській області. Матеріали конференції молодих вчених ОДЕКУ.
6. Нагаєва С. П., Демчук Д. В. Комплексна оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу як основи розвитку екологічно-орієнтованих видів туризму в Тернопільській області.

–Таврійський науковий вісник №118. Херсон. 2020 (у друці).